

વીર સંવત ૨૪૯૨, અષાઢ વદ ૨, સોમવાર

તા. ૦૪-૦૭-૧૯૬૬

ગાથા-૬૯ થી ૭૧ પ્રવચન નં. ૨૫

‘યોગીન્દ્રદેવ’ દિગંબર મુનિ ભરતક્ષેત્રને વિષે ઘણા સેંકડો વર્ષ પહેલા થયા, એમણે આ ‘યોગસાર’ બનાવ્યું છે. યોગસાર એટલે આ આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ પવિત્ર અનાદિ છે, એમાં એકાકાર થવું એ ધર્મનો સાર છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા... જુઓ! ૬૯માં ઇ આવે છે - ‘જીવ સદા એકલો છે.’

इक्क उपज्जइ मरइ कु वि दुहु सुहु भुंजइ इक्कु ।

णरयहं जाइ वि इक्क जिउ तह णिव्वाणहं इक्कु ।।६९ ।

જુઓ! શું કહે છે? ‘જીવ એકલો જ જન્મે છે અને એકલો જ મરે છે.’ એકલો જીવ મરે છે, દેહ છૂટે છે તો પોતાએ એકલાએ જ મરવું પડે છે. કોઈ સ્વજન, કુટુંબ સાથે આવી શકતા નથી. અને એકલો જન્મે છે. જન્મમાં પણ કોઈ સાથે નથી. પૂર્વના કોઈ કુટુંબીએ એને માટે પાપ કર્યા હોય તો સાથે કોઈ આવે છે? નરકમાં જન્મ લે, પશુમાં જન્મ લે. પોતે એકલો જન્મે છે અને એકલો મરે છે, કોઈ સાથે નથી.

‘इक्क जिय णरयहं जाइ’ જેવા ભાવ કર્યા હોય એવા પોતાના ભાવ લઈને નરકમાં જાય. એકલો નરકમાં જાય છે, કોઈ કુટુંબ પરિવાર સાથે આવતા નથી. તમારે માટે મેં પાપ કર્યા અમારી સાથે તો ચાલો. અને ‘इक्क णिव्वाणहं’ ‘તથા એકલો જીવ પછી નિર્વાણ પામે છે.’ પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, પરમાનંદ પરમ સ્વરૂપ, એની એકત્વબુદ્ધિ દૃષ્ટિ એકાંત નિર્મળ કરીને પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિર થઈને આત્મા પોતાથી એકલો મોક્ષમાં જાય છે. કહો, સમજાય છે? કોઈ ગુરુ પણ સાથે આવતા નથી, કેવળી પણ સાથે આવતા નથી, શાસ્ત્ર સાથે આવતા નથી, સંઘ સાથે આવતો નથી. પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, તેને પુણ્ય-પાપના રાગથી ત્મિન્ન કરી નિજ સ્વરૂપમાં એકત્વ થઈને પોતાનો આત્મા જ પોતાને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરાવે છે, એમાં કોઈની મદદ-સહાય છે નહિ. કહો, સમજાય છે?

‘अहीं ऐकत्व भावनानो विचार करवामां आव्यो छे.’ આ શ્લોકમાં એકત્વ ભાવના-હું એકલો છું (તેનો વિચાર કર્યો છે). ‘આ જીવે એકલા જ જન્મવું અને એકલા જ મરવું પડે છે, દરેક જન્મમાં માતા, પિતા, ભાઈ, બંધુ વગેરે મિત્રો અને અન્ય ચેતન-અચેતન પદાર્થોનો સંયોગ થતો રહ્યો અને છૂટતો રહ્યો છે.’ અનેક જન્મમાં કુટુંબનો સંયોગ થયો અને સંયોગ છૂટી ગયો, પોતે તો એકલો જ રહ્યો, કોઈ સાથે આવ્યું નહિ. એમ જાણીને

પોતાના સ્વરૂપનું અંતર સાધન કરવું, એમ કહે છે. 'યોગસાર' છે ને? સમજાય છે કાંઈ? 'આ જીવે એકલા જ બધાને છોડીને બીજી ગતિમાં જવું પડ્યું. એક પાપપુણ્ય કર્મ જ સાથે રહ્યું.' જેવા પુણ્ય અને પાપ કર્યા એ સાથે આવ્યા, બીજું તો કોઈ સાથે આવતું નથી.

'કર્મોનો બંધ આ જીવ પોતાના શુભ અને અશુભ ભાવોથી જેવો કરે છે તેવું જ તેમનું ફળ આ જીવ એકલો જ ભોગવે છે.' સમજાય છે? શાસ્ત્રમાં કથામાં એક દષ્ટાંત છે કે, નાના ભાઈ માટે મોટા ભાઈએ ઘણા પાપ કર્યા હતા. નાનો ભાઈ રોગી હતો. મોટો ભાઈ એને માંસ, ઈંડા લાવીને ખવડાવતો. એને ખબર નહિ કે આ માંસ છે. પછી મોટો ભાઈ મરીને નરકમાં ગયો અને નાનો ભાઈ જન્મ, પરમાધામી થયો. બે સગાં ભાઈ. જેને માટે પાપ કર્યા હતા એ મરીને પરમાધામી થયો. પાપ કરવાવાળો નારકી થયો. (પરમાધામી એને) મારે. 'અરે...! ભાઈ! પણ મેં તારી માટે કર્યું હતું ને!' 'મારી માટે (કરવાનું) કોણ કહેતું હતું?' 'તમારી માટે મેં પાપ કર્યા હતા અને તારી માટે કુપથ્ય ઈંડા લાવીને આપ્યા, માંસ લાવીને આપ્યું, માછલીનું માંસ આપ્યું. આ શિરો છે એમ કરીને મેં આપ્યું હતું.' (એટલે પરમાધામી કહે છે), 'મને તો ખબર નથી, તેં આવું કેમ કર્યું? હું તો પરમાધામી થયો છું એટલે હું તો મારીશ.' સમજાય છે કાંઈ? એ પાપ અને પુણ્ય જેવા શુભાશુભ(ભાવ) કર્યા છે (તે) એકલાએ ભોગવવા પડે છે.

કુટુંબ માટે કરે તો કહે છે, 'નરકાયુનો બંધ પડે છે તો આ જીવે એકલા જ નરકમાં જઈને દુઃખ સહેવું પડે છે. કોઈ કુટુંબીજન તેની સાથે આવી શકતું નથી.' આવી શકે છે કોઈ? અને 'પોતાની સાથે કોઈ મિત્ર, સ્ત્રી, પુત્રને લઈ જઈ શકતો નથી.' ભાઈ! ચાલો તમે મારા ઘણા નજીકના મિત્ર હતા. સાથે તો આવે, સાથે તો આવો. આપણે તો પચાસ-સાંઈઈ-સાંઈઈ વર્ષ સાથે રહ્યા, સ્ત્રી-પત્ની સાંઈઈ-સીત્તેર વર્ષ સાથે રહે, લ્યો! ચાલો હું જાઉં છું તમે પણ સાથે આવો. 'દરેક જીવની સત્તા જુદી છે.' કોઈની સત્તા કોઈની સાથે (મળેલી) નથી. જેણે જેવા ભાવ કર્યા તેવા તે (ભોગવે) છે.

'કર્મોનો બંધ જુદો છે, ભાવોનું પલટવું જુદું છે,...' બધા જીવોનું કર્મબંધન જુદું અને ભાવોનું (પલટવું) પણ જુદું અને 'શાતા અને અશાતાનું ભોગવવું જુદું છે.' બરાબર છે, 'રતનચંદ્રજી! બધાનું જુદું? પત્ની પચાસ-સાંઈઈ-સીત્તેર વર્ષ સાથે રહે તોપણ (જુદું)?

મુમુક્ષુ :- બધા ભેગા થઈને ભોગવે?

ઉત્તર :- બધા ભેગા થઈને ભોગવે કે નહિ? એ...ઈ...! ધૂળમાંય ભોગવતા નથી. સૌ પોતાના રાગને ભોગવે છે. ભિન્ન ભિન્ન રાગ કરીને ભોગવે છે. પૈસા ક્યાં ભોગવે છે? પૈસા કોઈ ખાય જાય છે? આ...હા...! જુઓ!

'ચાર ભાઈ હોય તો એક જ સ્થિતિમાં રહી શકતા નથી.' ચાર ભાઈનો દાખલો આપ્યો છે. હેં? છે એમાં? 'ચાર ભાઈ હોય તો એક જ સ્થિતિમાં રહી શકતા નથી. એક ધનવાન

થઈને સાંસારિક સુખ ભોગવે છે.' જુઓ! સાંસારિક સુખ ભોગવે છે એટલે દુઃખ (ભોગવે છે). 'એક નિર્ધન થઈને કષ્ટપૂર્વક જીવનનિર્વાહ ચલાવે છે, એક વિદ્વાન થઈને દેશપ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે,...' વિદ્વાન હોય તો દેશમાં આબરૂ થાય. એમાં શું? 'એક મૂર્ખ રહીને બધાનો અનાદર મેળવે છે.' ચાર ભાઈના ચાર (પ્રકાર). 'શ્રેણિક', 'અભયકુમાર' એકસાથે જમતા હતા. બહુ પ્રીતિ હતી, 'શ્રેણિક' રાજાને 'અભયકુમાર' ઉપર બહુ પ્રીતિ હતી અને એ તો દિવાનપણાનું કામ કરતા હતા અને બુદ્ધિવાળા બહુ. 'અભયકુમારની બુદ્ધિ' એમ વાણિયા લખે છે કે નહિ? ચોપડામાં લખે છે.

મુમુક્ષુ :- ઘરાકને સાચવતા આવડે.

ઉત્તર :- સાચવતા શું આવડે? ઓલો બુદ્ધિવાળો હતો. તો આ કહે, અમને બુદ્ધિ હજો. શેની બુદ્ધિ? તમને એમ મળી જતી હશે?

કહે છે, એ 'અભયકુમાર' ઉપર એટલી પ્રીતિ (હતી). 'અભયકુમાર' સ્વર્ગમાં ગયો. 'શ્રેણિક' રાજા નરકમાં ગયા. સમજાય છે કાંઈ? એકસાથે જમતા હતા. એક નરકમાં ગયા, એક સ્વર્ગમાં ગયા, કોઈ મોક્ષમાં ગયા. સમજાય છે? બીજા રાજકુમાર સાથે હતા તે મોક્ષમાં ગયા. જેવી પોતાની પર્યાય કરે છે તેવું તેનું ફળ મળે છે. એકસાથે જમનારા... શાસ્ત્રપાઠ દેખ એવું છે. એકસાથે જમનારા પણ શાસ્ત્રપાઠ દેખ. એક નરકમાં જાત હૈ ને એક મોક્ષમાં જાત હૈ, એસા દેખ. 'માંગીરામજી'! શું કહે છે? જુઓ! કહે છે, તારા પરિણામ તું સુધાર અને પોતાનો આત્મા શુદ્ધ આનંદકંઠ છે એવી દષ્ટિ કરીને આત્માનું ધ્યાન, અનુભવ કર. એ જ મોક્ષનો ઉપાય છે, બીજો કોઈ ઉપાય છે નહિ. સમજાય છે કાંઈ?

'જ્યારે રોગ આવે છે ત્યારે આ જીવે તેની વેદના સ્વયં જ સહેલી પડે છે. પાસે બેસનારા કોઈ પણ આ વેદનામાં ભાગ પડાવી શકતા નથી.' પાસે બેઠા હોય ને? હાથ ફેરવ, હાથ. રોગનો થોડો ભાગ એ લે કે નહિ? કોણ લે? સમજાણું કાંઈ? 'સંસારના કાર્યોમાં પણ આ જીવે એકલા જ આચરણ કરવું પડે છે.' સંસારમાં પણ એકલો વર્તે છે ને? 'બધા જ સંસારી જીવો પોતપોતાના સ્વાર્થના સાથી છે. સ્વાર્થ ન સધાય ત્યારે સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ચાકર સૌ આપણા પ્રત્યે પ્રેમ છોડી દે છે.' સ્વાર્થ ન હોય તો છોડી દે, નહિ, એમાં કંઈ છે નહિ. કમાતા હતા ત્યાં સુધી ઠીક છે, હવે કમાતા નથી. બરાબર છે કે નહિ? 'માંગીરામજી'!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- બધું હોય તો સૌને એમ જ છે. તમને એકને 'મહાસુખ'ને છોડે એટલે શું થઈ ગયું? એને પણ અંદરમાં તો એવું જ હોય. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'બીજાના અસત્ય મોહમાં પડીને પાપકાર્ય ન કરવું જોઈએ. ... હોડીમાં બેઠેલા પ્રવાસીઓની જેમ સર્વ સંયોગોને છૂટી જાય એવા અસ્થિર માનવા જોઈએ.' એક હોડીમાં બધા બેઠા હોય, સૌ પથિક પોતપોતાના ઘરમાં ચાલ્યા જાય છે, પોતાના ગામમાં ચાલ્યા જાય છે. સાથે બેઠા

હોય એ બધા એક ગામમાં જાય છે, એવું છે? એક હોડીમાં બેઠા હોય તો એક જણ એક ગામમાં જાય, બીજો બીજા ગામમાં જાય, ત્રીજો ત્રીજામાં. એમ એક ઘરમાં પચીસ માણસ આવ્યા. એક જાય નરકમાં, એક જાય સ્વર્ગમાં, એક જાય મોક્ષમાં. જેવો પોતાના આત્માનો પુરુષાર્થ કરે તેવું તેનું ફળ મળે છે. કોઈનો સાથ-સથવારો નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘તેમાં રાગ, દ્વેષ, મોહ ન કરતાં સમભાવમાં રહેવું જોઈએ.’ એમ કહે છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટ છે, એમાં દયા, દાન આદિ વિકલ્પ આદિ, ભક્તિ, જાત્રાનો (ભાવ) આવે એ બધા પુણ્યભાવ છે, એ ધર્મભાવ નથી. હિંસા, જૂઠ, ચોરી, વિષયભોગ, વાસના એ પાપ છે. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, તપ, પૂજા, જાત્રા પુણ્ય છે. બન્ને રાગથી પોતાનો આત્મા ભિન્ન છે એમ જાણીને પોતાના આત્માની શ્રદ્ધા, ધ્યાન કરવું એ જ પોતાની શુદ્ધિની વૃદ્ધિનું કારણ છે, એ જ મોક્ષનું કારણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘જો એ રત્નત્રયથી ધર્મની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરે તો પોતે જ એકલો મોક્ષ પામે છે.’ સંસારના બધા કુટુંબી નરકે જાય, ચાર ગતિમાં જાય, ભલે જાઓ. આત્મા-પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ (છે). સમજાય છે કાંઈ? પોતાનો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદકંઠ છે. એમ તેની સ્મૃતિ, દૃષ્ટિ કરી, આત્માનું જ્ઞાન કરી આત્મામાં જ લીન થવું તે રત્નત્રય એક જ મોક્ષનું કારણ છે. એ રત્નત્રય પોતાથી થાય છે, કોઈ બીજાથી થતા નથી. પોતાના આત્માના આશ્રયે થાય છે. એમાં કોઈની સહાય નથી. ભગવાન, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પણ એમાં મદદ કરતા નથી. સમજાય છે કાંઈ?

એક જણ ભગવાનના મંદિરમાં માળા ગણતા હતા. ‘સણોસરા’વાળા ‘અમરચંદભાઈ’ હતા ને? ‘અમરચંદભાઈ’ હતા. ‘ઉમરાળા’ રહેતા હતા ને? ‘અમરચંદભાઈ’ વિસાશ્રીમાળી. એ ન્યાં મંદિરમાં માળા ગણતા હતા, ન્યાં મરી ગયા. એથી એમ કે, ઓ...હો...હો...! મંદિરમાં મર્યા. મંદિરમાં (મર્યા) તો શું થયું? માળા ગણતા હોય તો શુભભાવ છે, તેનાથી પુણ્ય છે, સમજાણું કાંઈ ? એ ધર્મ-બર્મ છે નહિ. લોકો કહે, ઓ...હો...હો...! બહુ ભાગ્યશાળી! ઉપરથી મડદું ઉતાર્યું. ત્યાં ભગવાનના મુખ્ય મંદિરમાં મરી ગયા હતા. માળા ગણતા હતા ત્યાં દેહ છૂટી ગયો. આ ‘સણોસરા’ના હતા ને? ‘અમરચંદભાઈ’ હતા, વિસાશ્રીમાળી, દેરાવાસી. ત્યાં રહેતા અને મકાન અહીં હતું. અમારા ‘ઉમરાળા’માં મકાન કરેલા. અહીં આવતા. એને લઈને ‘સણોસરા’ ગયા હતા. ઉપરથી મડદું ઉતાર્યું તો લોકો કહે, ઓ...હો...હો...! સિદ્ધગિરિમાં મૂક્યાં. સિદ્ધિગિરિમાં (મરે પણ) નરકે જાય, એમાં શું છે? સિદ્ધિગિરિમાં મરે ને નરકે જાય. ‘ધીરુભાઈ’! અને સાધારણ શુભભાવ હોય તો પુણ્ય બાંધે, એમાં કાંઈ કલ્યાણ થઈ જાય, જન્મ-મરણના અંત આવે એમ નથી. ભગવાનની સામે બેઠો હોય તોપણ જેવો રાગ કરે એવો બંધ પડે છે. સમજાય છે કાંઈ? પુણ્ય-પાપના ભાવથી મારી ચીજ ભિન્ન છે. મારી ચીજ જ ભિન્ન છે એમ પોતાના આત્માની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન કરે તો તેને રત્નત્રય પ્રગટ થતાં

તેનાથી મુક્તિ થાય છે, બીજા કોઈ ઉપાયે મુક્તિ છે નહિ.

‘દરેક જીવના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ બીજા જીવથી જુદા છે.’ બરાબર છે? શું કહ્યું? દરેક જીવ-પ્રત્યેક જીવ, તેનું દ્રવ્ય ભિન્ન, ક્ષેત્ર ભિન્ન, કાળ ભિન્ન અને ભાવ ભિન્ન. ‘દરેક જીવ પરમ શુદ્ધ છે.’ લ્યો! ઉતાર્યું છે ખરું, ક્યાંક બીજે ઉતાર્યું હશે, બરાબર છે. ઓલામાં ઉતાર્યું છે, ૭૦ માં ઉતાર્યું છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ ઉતાર્યા છે. દરેક જીવનો પરમધર્મ શુદ્ધ છે. ‘દરેક જીવ પરમ શુદ્ધ છે. ન તેને આઠ કર્મોનો સંયોગ છે, ન શરીરનો સંયોગ છે, ન વિભાવ ભાવોનો સંયોગ છે.’ પુણ્ય-પાપના દયા, દાનના ભાવ એ પણ સંયોગી ચીજ છે, આત્માની નથી. એ બધા વિભાવ પરભાવ છે. એમ પોતાના એકલા સ્વભાવની દષ્ટિ કરીને વિચારવું અને હું ‘સિદ્ધ સમાન શુદ્ધ, નિરંજન અને નિર્વિકાર છું.’ એમ પોતાને એકલો જાણી ‘પોતાના સ્વભાવમાં મગ્ન રહેવું જોઈએ.’ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન કરીને સ્થિર રહેવું તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે, બીજો કોઈ ધર્મમાર્ગ છે નહિ.

છેલ્લે પણ કહ્યું છે, જુઓ! ‘બૃહત્ સામાયિક’ પાઠ છે ને? મોટી સામાયિકનો પાઠ છે. ‘તું મૂઠ બનીને આવી મિથ્યા કલ્પના કર્યા કરે છે કે હું ગોરો છું, રૂપાળો, મજબૂત શરીરવાળો છું, દૂબળો છું, જાડો છું, કઠોર છું, દેવ છું, મનુષ્ય છું, પશુ છું, નારકી છું, નપુંસક છું, પુરુષ છું, સ્ત્રી છું.’ એ બધું મૂઠ થઈને માને છે. આત્મા એવો છે જ નહિ. ‘તું તારા આત્માને જાણતો નથી કે એ તો એકલો જ્ઞાનસ્વભાવી,...’ (છે). ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વભાવ, ચૈતન્યમૂર્તિ નિર્મળાનંદ ‘સર્વ દુઃખરહિત અવિનાશી દ્રવ્ય છે.’ નાશ ન થાય તેવો પદાર્થ છે. આવા પદાર્થની અંતર દષ્ટિ કરી રત્નત્રય પ્રગટ કરવા એ પોતાનું સ્વતંત્ર કારણ છે, એમાં કોઈની મદદ નથી.

નિર્મોહી થઈને આત્માનું ધ્યાન કર.

इक्कुलउ जइ जाइसिहि, तो परभाव चएहि।

अप्पा ज्ञायहि णाणमउ, लहु सिव-मुख लहेहि।।७०।।

જો જીવ તું છે એકલો, તો તજ સૌ પરભાવ;

આત્મા ધ્યાવો જ્ઞાનમય, શીઘ્ર મોક્ષસુખ થાય. ૭૦.

અન્વયાર્થ :- (જइ इक्कुलउ जाइसिहि) જો તું એકલો જ જીવનો હો (તો પરભાવ ચયહિ) તો રાગ દ્વેષ મોહાદિ પરભાવોને છોડી દે. (णाणमउ अप्पा ज्ञायहि) જ્ઞાનમય આત્માનું ધ્યાન કર. (लहु सिव-मुखं लहेहि) તો તું શીઘ્ર જ મોક્ષનું સુખ પામીશ.

૭૦. 'નિર્મોહી થઈને આત્માનું ધ્યાન કર.'

इक्कुलउ जइ जाइसिहि, तो परभाव चएहि।

अप्पा ज्ञायहि णाणमउ, लहु सिव-मुख लहेहि।।७०।।

'જો તું એકલો જ જવાનો હો...' હે આત્મા! તું એકલો દેહ, કુટુંબ બધાને છોડીને જઈશ 'તો રાગ, દ્વેષ, મોહાદિ પરભાવોને છોડી દે.' ભગવાન પરમાં રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપના ભાવ અને પરમાં મોહ છોડી, પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ... 'યોગસાર' છે ને! પોતાનો શુદ્ધ પવિત્ર સ્વભાવનું અંદર ધ્યાન કર. એમાં લો લગાવી દે તો પરભાવ છૂટી જશે. 'જ્ઞાનમય આત્માનું ધ્યાન કર.' ભગવાનઆત્મા જાણક.. જાણક.. જાણક.. જાણનાર.. જાણનાર.. જાણનાર.. જાણનાર.. આ જાણનાર ચૈતન્ય તે હું છું, એ સિવાય કોઈ રાગાદિ (તે હું નથી). જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન ત્યાં ત્યાં હું, જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન નહિ ત્યાં ત્યાં હું નહિ. રાગાદિ, દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, જાત્રાના વિકલ્પ ઊઠે છે એ આત્મા નથી, એ તો રાગ છે. જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન ત્યાં ત્યાં આત્મા, જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન નહિ તો રાગમાં આ જ્ઞાન નથી (તેથી તે હું નહિ). સમજાય છે કાંઈ? એ પુણ્ય પરિણામ છે તે જ્ઞાન નથી. જ્યાં જ્ઞાન નહિ ત્યાં આત્મા નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ભારે ઝીણું, ભાઈ! આત્મા.. આત્મા.

ભાઈ! આત્મા તો ચૈતન્યજ્યોત છે ને! ચૈતન્યજ્યોત છે. જ્યાં જ્યાં ચૈતન્ય છે ત્યાં ત્યાં આત્મા છે અને જ્યાં જ્યાં રાગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં ચૈતન્ય નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એવું પોતાનું સ્વરૂપ ચૈતન્યમય, રાગાદિ અચેતનથી તદ્દન ભિન્ન છે એમ જાણીને પોતાના સ્વરૂપની એકાગ્રતા કરવી તેનું નામ યોગસાર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? 'તો તું શીઘ્ર જ મોક્ષનું સુખ પામીશ.' લ્યો!

'આચાર્ય કહે છે કે હે શિષ્ય! જો તને એવો નિશ્ચય થઈ ગયો હોય કે તું એક દિવસ મરીશ અને તારે પરલોકમાં એકલા જ જવું પડશે, કોઈ પણ ચેતન કે અચેતન પદાર્થ તારી સાથે નહિ આવે, જેના પ્રત્યે તું રાગ કરે છે તે બધા અહીં જ છૂટી જશે...' જેને તું રાગ કરે છે કે આ મારા પિતા, મારી માતા, મારી સ્ત્રી, મારું કુટુંબ, મારા પુત્ર, મારા મકાન, મુનિમ (એ બધા) જેના પ્રત્યે તું રાગ કરે છે એ બધું છૂટી જશે. સમજાય છે કાંઈ? 'તો તેમના પ્રત્યે રાગકરવાનું તારા માટે વૃથા છે.' જેના ઉપર તું રાગ કરે છે એ વસ્તુ તો છૂટી જશે, તારી સાથે તો આવશે નહિ માટે તારો રાગ વૃથા છે. તારી સાથે તો એ પરપદાર્થ આવતા નથી. 'આવા ક્ષણભંગુર પદાર્થો તરફ રાગ કરવો તે શોકનું અને દુઃખનું કારણ છે.' ઠીક લખ્યું છે.

'માટે તું હવે એવું કામ કર કે જેથી તને સ્થિરતા પ્રાપ્ત થાય,...' ધ્યાન, ધ્યાન કીધું ને? એમ કર કે, જેમાં આત્મા પોતાની જ્ઞાનભૂમિકામાં આવી જાય. સમજાય છે કાંઈ? એવું કામ કરો કે ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા પોતાની જ્ઞાનભૂમિમાં આવી જાય, એ રાગ વિકલ્પ

આદિ ભૂમિ આત્માની નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ‘અવિનાશી મોક્ષનું અનુપમ સુખ પ્રાપ્ત થાય,...’ વગેરે ઘણું (લખ્યું) છે. ‘મૃત્યુ આવવા પહેલાં જ આવો પ્રયત્ન તું કરી લે એ તારા માટે યોગ્ય છે.’ તને યોગ્ય છે કે, દેહ છૂટવા પહેલાં યત્ન કર. દેહ છૂટશે તે વખતે યત્ન થશે નહિ. ઘર બળશે ત્યારે કૂવામાંથી પાણી કાઢીશું. નહિ નીકળે, ઘર બળી જશે. દેહ છૂટવાના ટાણા આવ્યા, હવે ધર્મ કરો. શું ધર્મ કરે?

મુમુક્ષુ :- મર્યા પહેલાં વીલ કરી લેવું.

ઉત્તર :- મરતાં પહેલાં આત્માનો યત્ન કરવો. વીલ શું કરે? મરી જાય, વીલમાં ગરી જાવું છે એને? મરતા પહેલાં આત્માનો યત્ન કરવો, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ?

‘માનવશરીરથી જ શિવ પદ મળી શકે છે. દેવ, નારકી, પશુના શરીરમાં રહીને કદી પણ શિવપદ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. આ અવસર ગુમાવવો યોગ્ય નથી. તે ઉપાય આ જ છે કે જે જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પોતાના નથી તેને પર સમજીને તે બધા તરફથી રાગ ઉઠાવી લે.’ શું કહે છે? જુઓ! જે પોતાથી પરદ્રવ્ય ભિન્ન, પરક્ષેત્ર ભિન્ન, પરદશા ભિન્ન, પરભાવ ભિન્ન (છે), જે પોતાથી પર દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ (છે એમ) સમજીને બધા તરફથી રાગ ઉઠાવી લે. આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તરફથી પણ રાગ ઉઠાવી લે, એમ કહે છે. આહાહા...! છે? પાણીમાં ‘ગુણવંત’ એકલો મર્યો હશે, ત્યારે ‘ફૂલચંદભાઈ’ને પોકાર કર્યો હશે? કે, ‘ફૂલચંદભાઈ’ ન મળે, અરે...! અહીં કોઈ બાપુ ન મળે. એકલા જાવું? આહાહા...! એકલા અંદરમાં ઘૂસી જઈને એકલું ધ્યાન કરે તો કોઈને વિદ્ય કરે એવું છે? હૈં?

મારું જ્ઞાન, મારું જ્ઞાન, મારું જ્ઞાન... લ્યો! ‘શેઠિયા’ કહે છે ને? ‘શેઠિયા’ નહિ? મારું જ્ઞાન, મારું જ્ઞાન. આ જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા જાણનાર (છે). એ જાણનાર સ્વરૂપ ભૂમિકા મારી છે. જેટલા રાગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે એ મારી ભૂમિકા નથી. મારી ઠરવાની જગ્યા એ નહિ. આહાહા...! બહાર તો ઠરવાનું નથી, અંદરમાં પણ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના, જપ, તપના ભાવ આવે છે એમાં ઠરવાની ભૂમિકા એ નહિ. એ તો તેમાંથી નીકળવાની ભૂમિ છે. પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જ્ઞાન ભગવાન, જેમાં મહાન પરમશાંતિ અને આનંદ ભર્યા છે, એવા પ્રભુઆત્મામાં રુચિ, દષ્ટિ કરીને તેને ઠરવાની ભૂમિ જાણીને તેમાં ઠરવું એ પોતાથી એકલાથી થાય છે. (તેમાં) કોઈને સહાય-મદદ છે નહિ. ઓ...હો...! (બધા તરફથી) ‘રાગ ઉઠાવી લે.’

‘કેવળ પોતાના જ જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્માના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને પોતાના જાણીને તેમાં જ પરમ રુચિવાન થઈ જા.’ હવે એનો ખુલાસો કરશે, હોં! ‘તેનો જ પ્રેમી થઈ જા, તેમાં જ મગ્ન રહેવાનો, તેના જ ધ્યાનનો અભ્યાસ કર. આત્માનો રસ પીવાનો ઉદ્યમ કર.’ પછી ખુલાસો કરશે. ‘મારા આત્માને અખંડ, અભેદ એક દ્રવ્ય છે.’ જુઓ! આ દ્રવ્ય. હું અભેદ અખંડ પદાર્થ આત્મા છું એ મારું દ્રવ્ય-વસ્તુ. દ્રવ્ય એટલે પૈસા? એ..ઈ...! ‘અસંખ્યાત પ્રદેશી ક્ષેત્ર છે,...’ અસંખ્ય પ્રદેશ એ મારું ક્ષેત્ર છે. બહારના મકાન-બકાનના ક્ષેત્ર (મારા

નહિ). 'રાણપુર'નું ક્ષેત્ર, 'ઈન્દોર'નું ક્ષેત્ર, 'લાડનુ'નું ક્ષેત્ર... 'રતનલાલજી' એ ક્ષેત્ર કોના છે? એ તો પરનું છે. પોતાનું ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશ છે. અસંખ્ય પ્રદેશ પોતાનું ક્ષેત્ર છે, પોતાનું અખંડ દ્રવ્ય તે પોતાનું દ્રવ્ય છે.

'સમય પરિણામન કાળ છે,...' પોતાની એક સમયની પરિણામન દશા એ પોતાનો કાળ છે. દિવસ, પહોર, રાત્રિ એ કાંઈ પોતાનો કાળ નથી. સમજાય છે કાંઈ? દ્રવ્યની પોતાની વર્તમાન પરિણાતિ-અવસ્થા, એક સમયની દશા એ પોતાનો કાળ છે, બીજો પોતાનો કાળ છે નહિ. 'જ્ઞાન, દર્શન, સુખ, વીર્યાદિ શુદ્ધ ભાવ છે,...' દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ લીધા. મારામાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદાદિ ત્રિકાળ ભાવ છે એ શુદ્ધ ભાવ મારો ભાવ છે. શુદ્ધભાવ મારો ભાવ છે, વર્તમાન અવસ્થા મારો કાળ છે, અસંખ્ય પ્રદેશ મારું ક્ષેત્ર છે, અખંડ દ્રવ્ય હું વસ્તુ છું. સમજાણું કાંઈ?

'એ જ મારું સર્વસ્વ છે.' લ્યો! 'કર્મસંયોગથી થવાવાળા રાગ, દ્વેષ, મોહભાવ, સંકલ્પ-વિકલ્પ, વિભાવ મતિજ્ઞાનાદિ ચાર જ્ઞાન વગેરે બધું પર છે.' કર્મના સંયોગથી દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, કામ, ક્રોધ (ભાવ થાય) એ બધા ભાવ મારા આત્માથી ભિન્ન છે, એવા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરવા. સંકલ્પ-વિકલ્પ અને વિભાવ મતિજ્ઞાનાદિ ચાર, લ્યો! આ બાજુ છે ને? ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિ, મન:પર્યય પણ એક સમયની પર્યાય વિશેષ છે. સામાન્ય સ્વભાવ ત્રિકાળથી તે ભિન્ન છે. 'જે જે ભાવોમાં પુદ્ગલનું નિમિત્ત છે તે બધા ભાવ મારા (નિજ) સ્વાભાવિકભાવ નથી,...' લ્યો! જે ભાવમાં કર્મનું નિમિત્ત છે તે મારો સ્વભાવભાવ નથી, બધા પર છે. આહાહા...! રાગ-દ્વેષ તો પર, પુણ્ય-પાપ, દયા, દાનના ભાવ પર, પણ નિમિત્તની અપેક્ષા રાખીને ક્ષયોપશમ જ્ઞાનાદિ છે તે પણ પર છે. હું ત્રિકાળ જ્ઞાન ચિદાનંદ સ્વરૂપ છું, એવી દૃષ્ટિ કરવી, એવી શ્રદ્ધા કરવી અને તેનું જ્ઞાન કરવું તે જ પોતાનો સ્વભાવ છે. સમજાણું? 'હું તો એકાકાર, પરમ શુદ્ધ સ્વસંવેદન ગોચર એક અવિનાશી દ્રવ્ય છું.' ભગવાનઆત્મા સ્વસંવેદન-પોતાના જ્ઞાનથી જ્ઞાનમાં જાણવામાં આવે છે. જ્ઞાન પોતાના જ્ઞાનથી જ્ઞાન જાણવામાં આવે છે. એવું સ્વસંવેદન-સ્વથી પ્રત્યક્ષ, જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ થનારો હું આત્મા છું. તેનું નામ આત્મા. રાગાદિ પર છે તેની સાથે મારે સંબંધ નથી. ઓ...હો...હો...! સમજાણું કાંઈ?

'સમયસાર'નો દાખલો આપ્યો છે. 'સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની એકતારૂપ જ એક નિશ્ચિત મોક્ષમાર્ગ છે,...' એક જ મોક્ષમાર્ગ છે. વ્યવહાર-ફ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ નથી. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ ચૈતન્યભાવ શુદ્ધ, તેનું અંતર સમ્યગ્દર્શન, તેનું નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન, તેની વીતરાગી પર્યાય (થાય) તે એક જ મોક્ષમાર્ગની પર્યાય છે. બે મોક્ષમાર્ગ છે નહિ. 'જે કોઈ અન્ય દ્રવ્યોનો સ્પર્શ ન કરતાં એક આ જ આત્મામયી ભાવમાં ઠરે છે, તેનું જ નિરંતર ધ્યાન કરે છે, તેને જ ચેતે છે, તેમાં જ નિરંતર વિહાર કરે છે...' તે શીઘ્ર મોક્ષને પામે છે.

પુણ્યને (પણ) પાપ જાણે તે જ જ્ઞાની છે.

જો પાઠ વિ સો પાઠ મુણિ સવ્વુ ઇ કો વિ મુણેઝ.

જો પુણ્ણુ વિ પાઠ વિ મણ્ણુ સો બુહ કો વિ હવેઝ।।૭૧।।

પાપરૂપને પાપ તો, જાણે જગ સહુ કોઈ;

પુણ્યતત્ત્વ પણ પાપ છે, કહે અનુભવી બુધ કોઈ. ૭૧.

અન્વયાર્થ :- (જો પાઠ વિ સો પાઠ મુણિ) જે પાપ છે તેને પાપ જાણીને (સવ્વુ ઇ કો વિ મુણેઝ) સૌ કોઈ તેને પાપ જ જાણે છે (જો પુણ્ણુ વિ પાઠ વિ મણ્ણુ) જે કોઈ પુણ્યને પણ પાપ કહે છે (સો બુહ કો વિ હવેઝ) તે બુદ્ધિમાન કોઈ વિરલા જ છે.

હવે ૭૧ (ગાથા) મોટી તકરારી છે. 'પુણ્યને (પણ) પાપ જાણે તે જ જ્ઞાની છે.' મથાળું એ બાંધ્યું છે. શરીર, વાણી, મન તો પર છે. હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ વાસના, કમાવું એ ભાવ પાપ છે પણ અંદરમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ, પૂજા, જાત્રાના ભાવ થાય છે એ પુણ્ય (ભાવ છે), તે પુણ્ય પણ પાપ છે. છે કે નહિ પણ અંદર? હેં?

મુમુક્ષુ :- ખુલ્લેખુલ્લું છે.

ઉત્તર :- ખુલ્લેખુલ્લું છે? શ્લોક છે ને એનો? ગુજરાતી શું છે? હેં?

પાપરૂપને પાપ તો, જાણે જગ સહુ કોઈ;

પુણ્યતત્ત્વ પણ પાપ છે, કહે અનુભવી બુધ કોઈ. ૭૧.

વસ્તુ હોય એવી કહે ને! કહો, સમજાણું કાંઈ?

'જે પાપ છે તેને પાપ જાણીને તો સૌ કોઈ તેને પાપ જ જાણે છે.' હિંસાનો ભાવ, જૂઠનો ભાવ, ચોરીનો ભાવ, ભોગનો ભાવ, કમાવાનો ભાવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભભાવને તો સૌ કોઈ પાપ કહે છે, પણ 'પુણ્ણુ વિ પાઠ વિ મણ્ણુ'. એ બુદ્ધિમાન કોઈ વિરલા છે. 'કોઈ પુણ્યને પણ પાપ કહે છે...' આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? એ દયા, દાન, ભક્તિ શુભભાવ છે. ભગવાન શુભભાવને છોડીને કેવળી થયા છે. શુભભાવને સાથે રાખીને થયા નથી. શુભભાવ પણ નિશ્ચયથી પોતાના શુદ્ધ પવિત્ર ધર્મની દષ્ટિની અપેક્ષાએ એ પુણ્યભાવ પણ પાપ જ છે. આહાહા...! રાડ નાખે છે, અત્યારે તો હજી પુણ્યના પણ ઠેકાણા ન મળે એ ધર્મ. 'નગિનભાઈ'! જાઓ, એક જાત્રા કરી, નવ્વાણુ જાત્રા કરી ઈ ધર્મ. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. નવ્વાણુ શું, સૂકાઈ જાય નહિ ન્યાં અનંતવાર. એ શુભભાવ છે. હા, શુભભાવ છે. આત્માના સ્વભાવથી પતિત થાય માટે પાપ છે.

'બુહ' શબ્દ પડ્યો છે ને? જુઓ! બુધ-'બુહ'. જ્ઞાની તેને પાપ કહે છે, એમ કહે છે. મૂળ પાઠમાં તો એમ કહે છે. અજ્ઞાની પાપને પાપ તો સૌ કોઈ કહે પણ જ્ઞાની પુણ્યને પણ પાપ કહે. કેમકે તેનાથી આત્માનું કલ્યાણ થતું નથી. આહાહા...! આ તો 'યોગીન્દ્રદેવ'

દ્વિગંબર મુનિ ૮૦૦ વર્ષ પહેલા ભરતક્ષેત્રમાં થયા છે. આ અત્યારનું લખાણ નથી. પહેલાનો પાઠ છે.

મુમુક્ષુ :- જાત્રા કરવા ન જાવું ?

ઉત્તર :- જાવા, ન જાવાની (વાત નથી). એ શુભભાવ હોય પણ એ શુભ પુણ્યબંધન છે. એને પુણ્ય ગણવું અને નિશ્ચયથી એને પાપ ગણવું. વ્યવહારે પુણ્ય, નિશ્ચયથી પાપ, લ્યો! આહાહા..! ભારે આકરું. ઓલા કહે, ભગવાનના દર્શન કરે (તો) મોક્ષ થઈ જાય. હે પ્રભુ! શિવપદ અમને દેજો. દેજો, દેજો રે મહારાજ, શિવપદ અમને દેજો. ન્યાં ભગવાન પાસે તારું શિવપદ હશે?

મુમુક્ષુ :- એ ભગવાન પાસે ન હોય તો ક્યાં હોય?

ઉત્તર :- આ ભગવાન પાસે છે, નિજ ભગવાન પાસે પોતાનું શિવપદ છે, અંતરમાં શિવપદ પડ્યું છે. બહારથી આવનારી ચીજ ક્યાં છે? ભગવાન ક્યાં આપે છે? અને ભગવાનની ભક્તિથી શું મળે છે? પુણ્ય થાય, શુભભાવ થાય છે. પાપથી બચવા શુભભાવ આવે છે. નિશ્ચયથી પોતાનું સ્વરૂપ અમૃત છે, ભગવાન અમૃતસ્વરૂપ છે. પુણ્યમાં આવવું એ પણ પોતાના સ્વરૂપથી પતિત થાય છે તે અપેક્ષાએ જ્ઞાની પુણ્યને પાપ કહે છે. અજ્ઞાનીને મીઠા લાગે માટે એની ભાષાએ મીઠા કહે. મીઠા શેના? પુણ્યના ફળ ઝેર છે. પુણ્યના ભાવ પોતે ઝેર છે. વળી એના ફળ સંયોગ મળે ને ધૂળ મળે, બાયડી, છોકરા, પૈસા (મળે) એમાં ફળ શું? એ તો પરચીજ છે, પરમાં ક્યાં આત્મા આવ્યો? તેનું લક્ષ કરીને ભોગ લેવો એ તો રાગ છે, એ તો અશુભરાગ છે. એ અશુભરાગ તો પાપ છે જ, ઝેર છે જ. આહાહા..! પણ પુણ્યભાવ પણ ઝેર છે, પાપ છે એમ જ્ઞાની કહે છે. આહાહા..! કેટલાક તો મુનિને ખોટા ઠેરવે. કહે, નહિ, એમ ન હોય. ન બેસે એ ઊડાવી દે, નહિ, એ નહિ. આ શું કહે છે? જુઓ!

‘જો પુણ્ય વિ પાપ વિ મળઈ સો બુહ કો વિ હવેઈ’ એ જ્ઞાની કો’ક હોય. પુણ્યને પણ પાપ કહે એ જ્ઞાની કોઈ હોય. અજ્ઞાની તો પાપને પાપ કહે જ છે, જ્ઞાની પણ પાપને પાપ કહે છે, પણ જ્ઞાની પુણ્યને પણ પાપ કહે છે. આહાહા..! પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને છોડીને જેટલા એ શુભ-અશુભ વિકલ્પ ઉઠે છે, પરમાર્થે પવિત્રતાની અપેક્ષાએ એ અપવિત્ર ભાવ છે, નિશ્ચયની અપેક્ષાએ પોતાના અમૃતઆનંદને લૂંટનારો એ શુભભાવ છે. આહાહા..! મદદ કરનાર નહિ. આહાહા..! અજ્ઞાની કહે છે કે, એ શુભભાવ છે તો તેનાથી ક્ષાયિક સમકિત થાય છે. શુભભાવથી ક્ષાયિક સમકિત થાય છે, શુભભાવથી આમ થાય છે અરે.. ભગવાન!

અહીં તો કહે છે, શુભજોગ તો પોતાનો અમૃત ચૈતન્યપ્રભુ, અમૃતનો સાગર પડ્યો છે, એમાંથી બહાર નીકળવું એ શુભરાગ પોતાના અમૃતથી વિરુદ્ધ ભાવ છે (માટે) જ્ઞાની તેને પાપ કહે છે. પડે છે, પડે છે, નિજ સ્વરૂપમાંથી બહાર નીકળે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પહેલું શું કરવું ?

ઉત્તર :- પહેલું આ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ કરવી. પહેલા પુણ્ય અને પાપના રાગની રુચિ છોડીને પોતાનો શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા પવિત્ર છે તેની દૃષ્ટિ કરવી, એ પહેલામાં પહેલું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું. ‘જ્ઞાનચંદ્ર’ શું કરવું પહેલા? આહાહા...! ભેદ કરવો. ‘સમયસાર’માં આવ્યું નહોતું? પહેલા શું કરવું? આવ્યું હતું ને? બધા હતા ને? ‘બંસીધરજી’ (હતા ત્યારે કહ્યું તો) ખળભળાટ થઈ ગયો. હાય.. હાય...! આ શું કહે છે? જુઓ! આ શું કહે છે? એમાં શું લખ્યું છે? જુઓ! આત્મા અને બંધને પ્રથમ તો તેના નિશ્ચય સ્વલક્ષણના જ્ઞાનથી સર્વથા છેદવા. પ્રથમ આ કરવું. ‘પ્રથમ’ શબ્દ પડ્યો છે. પહેલામાં પહેલું ભગવાન ‘કુંદકુંદાર્યાર્યદેવ’ સંત, કેવળીઓ કહે છે, ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી છે અને બંધમાં રાગ, પુણ્ય, દયા, દાન બધા બંધભાવ છે. પ્રથમ તો આત્મા અને બંધ, તેના નિયત-નિશ્ચય સ્વલક્ષણ. રાગનું બંધ સ્વલક્ષણ છે, ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનલક્ષણે બિરાજમાન ભિન્ન છે. તેમને સર્વથા છેદવા. એવો શબ્દ અહીંયાં પડ્યો છે. સંસ્કૃત ટીકા (છે). થોડોક પણ રાગનો અંશ મને મદદ કરશે, એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સાંભળવાનું શી રીતે ?

ઉત્તર :- આ કરે. (બાકી) બંધું તો અનંતવાર સાંભળ્યું છે. એમાં શું કર્યું એણે?

જુઓ! પહેલા ‘અમૃતચંદ્રાર્યદેવે’ ‘જીવો બંધો ય તહા છિજ્જંતિ સલક્ષણેહિં ણિયણ્હિં’ એમાંથી કાઢ્યું. બંધને છેદવો, એ બંધને છેદવો. પુણ્ય-પાપના પરિણામ એ બંધરૂપ સ્વરૂપ છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન, આનંદ સ્વરૂપ છે. બેને પહેલા ભિન્ન કરવા, એ પહેલામાં પહેલું આત્માર્થીનું કર્તવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? એને છૂટવું છે કે નહિ? છૂટવું છે કે નહિ? કે બંધાવું છે? બંધાવું છે તો અનાદિથી બંધાય છે. હવે છૂટવું હોય તો પહેલા શું કરવું? કે, પુણ્ય-પાપ ભાવ અને આત્મા ભિન્ન છે એમ પહેલી દૃષ્ટિ કરવી.

મુમુક્ષુ :- પાપભાવ તો પાપ છે પણ પુણ્ય કેવી રીતે પાપ છે ?

ઉત્તર :- ઈ પુણ્ય એટલે પવિત્રતા, આત્મા. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ, બન્ને પાપ છે, બંધ છે, દુઃખના કારણ છે, બન્ને ઝેરીલા ભાવ છે. ભગવાનઆત્મા અમૃતસ્વરૂપ છે. બન્નેનો સર્વથા ભેદ કરવો, એમ પાઠ પડ્યો છે. જુઓ! પછી (કહે છે), રાગાદિ જેનું લક્ષણ છે તે સમસ્ત બંધને છોડવો. જુઓ! રાગ લક્ષણ કોનું છે? શુભભાવ રાગનું લક્ષણ છે કે આત્માનું લક્ષણ છે? પ્રથમમાં પ્રથમ ‘કુંદકુંદાર્યાર્યમહારાજ’ કહે છે. પહેલા, ‘તાવત્’, પ્રથમ. સમજાણું કાંઈ? ૨૯૫ ગાથા.

પહેલામાં પહેલું તારે આત્માનું કર્તવ્ય કરવું હોય અથવા મોક્ષનો-છૂટવાનો ઉપાય કરવો હોય તો પુણ્ય-પાપના ભાવ વિકલ્પ બંધનું લક્ષણ છે, ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનલક્ષણે ભિન્ન બિરાજે છે. બેનો સર્વથા ભેદ-છેદ કરવો તે જ તેનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. પુણ્ય-પાપના ભાવથી

ભગવાનઆત્માનું ભેદજ્ઞાન કરવું, ભેદજ્ઞાન કરવું તે જ તેનું પ્રથમ આચરણ છે, તે જ પહેલું કર્તવ્ય છે. એ કર્તવ્ય અનંતકાળમાં જીવોએ કર્યું નથી, બાકી બધું અનંતવાર કર્યું છે. જૈન મુનિ દ્વિગંબર થઈને નવમી ત્રૈવેયક અનંતવાર ગયો. એમાં શું થયું? શુભભાવની ક્રિયા કરી શુકલલેશ્યા થઈ તો સ્વર્ગમાં ગયો.

મુમુક્ષુ :- શુકલલેશ્યામાં ત્યાં તો સુખ ભોગવ્યું ને!

ઉત્તર :- સુખ ક્યાં? ધૂળમાં સુખ હતું? ૩૧ સાગર દુઃખ ભોગવીને આવ્યો. સુખ કે દિ' (હતું)? સુખ તો આત્મામાં છે. આહાહા...! સુખ તો આત્મામાં છે. એ પુણ્યભાવથી સ્વર્ગ મળ્યું તો પુણ્યભાવ દુઃખ છે અને (એના ફળમાં) સ્વર્ગ મળ્યું એ પણ દુઃખ છે. ધૂળમાં ક્યાં સુખ હતું? ઓ...હો...હો...! આત્મામાં સુખ છે, એ વાત હમણાં સાંભળીએ છીએ. એક જણ કહેતો હતો. આત્મામાં સુખ છે, આત્મામાં સુખ છે એ ક્યાં સાંભળ્યું હતું? આત્મામાં સુખ છે. તમે કહ્યું હતું ને? કાલે સાંજે કો'કે કહ્યું હતું. એણે કહ્યું હતું, ઠીક! ભાઈએ કહ્યું'તું સાચી વાત છે. એણે સાંજે કહ્યું હતું કે, આત્મામાં સુખ છે એ સાંભળ્યું જ પહેલી વાર. એ પુણ્ય-પાપના ભાવમાં પણ સુખ નથી, એના બંધનમાં પણ સુખ નથી, એના ફળમાં પણ સુખ નથી.

ભગવાન કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની વાણીમાં હુકમ આવ્યો છે કે, હે આત્મા! આનંદ તારા સ્વરૂપમાં છે. પુણ્ય-પાપના ભાવમાં આનંદ નથી, પુણ્ય-પાપથી બંધન પડે એમાં આનંદ નથી. આ તીર્થંકર પ્રકૃતિનો બંધ પડે એમાં આનંદ નથી. જે ભાવે તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધાય એ ભાવમાં આનંદ નથી અને પ્રકૃતિનું ફળ સમવસરણ મળે એમાં આનંદ નથી, એમ કહે છે. આહાહા...! ભારે કામ, ભાઈ! એ... 'માંગીરામજી'! સાધુ બિચારા કેટલાક તો આમ ધ્રુજી ઉઠે, હોં! અર...ર...ર...! આવો માર્ગ! માર્ગ તો આવો છે. માન કે ન માન, માર્ગ બીજો હોતો નથી. આહાહા...!

'ખરેખર આત્મા અને બંધને દ્વિધા કરવાનું પ્રયોજન છે કે બંધના ત્યાગથી શુદ્ધ આત્માનું ગ્રહણ કરવું.' 'પ્રથમ' શબ્દ લીધો છે, હોં! તે દિ' ત્યાં ભડક્યા હતા. કઈ સાલ? (સંવત) ૨૦૦૨ સાલ. બીજી સાલ, વીસ વર્ષ થયા, માગશર મહિનામાં. સાડી વીસ વર્ષ થયા. આહાહા...! વ્યાખ્યાનમાં ગાથા બરાબર એ ૨૮૫ આવેલી. એમાં આવ્યું, પ્રથમ શું કરવું? ધર્મદષ્ટિ કરવાવાળાએ પ્રથમ શું કરવું? પ્રથમ પુણ્ય-પાપના રાગ બંધસ્વરૂપથી ભગવાનઆત્મા ભિન્ન છે એમ પ્રથમ પરથી સર્વથા ભેદજ્ઞાન કરવું. સર્વથા પરથી (ભેદજ્ઞાન કરવું). સર્વથા (કહ્યું). કથંચિત્ રાગની મદદ અને કથંચિત્ (જ્ઞાનની મદદ) એમ નહિ. 'શશીભાઈ'! સર્વથા જૈનશાસનમાં હોય? સર્વથા હોય? કથંચિત્ હોય. અહીં તો (કહે છે), સર્વથા છેદવા. રાડ નાખે. અનેકાંત નથી, અનેકાંત નથી. સર્વથા છેદવા, લક્ષ એક અંશમાં રાખવું નહિ તેનું નામ અનેકાંત છે. 'વિમલચંદજી'! લ્યો, હવે જુવાનિયાને બેસી જાય છે ને! ઓલાને બેસતું

નથી, મોટા ઊંધા ભણી ભણીને ભણ્યા.

મુમુક્ષુ :- ઊંધા ભણ્યા ને પણ!

ઉત્તર :- આ પણ ભણેલા છે, નથી ભણ્યા? હેં? આહાહા...! અરે...! ભાઈ! પહેલા નિર્ણયમાં પણ તારા ઠેકાણા નથી, તારો માર્ગ ક્યાંથી નીકળશે? માર્ગ તો રાગ વિનાનો આત્મા છે એમાંથી નીકળશે કે રાગમાંથી નીકળશે? ઓ...હો...!

આખો વીતરાગમાર્ગ-સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનો માર્ગ, તીર્થંકરનો માર્ગ (એ છે કે), પુણ્ય-પાપનો રાગ બન્ને બંધનું કારણ છે, ભગવાન અબંધસ્વરૂપી ચૈતન્ય લક્ષણ છે. બન્નેને અંતરમાં ભિન્ન કરવા, સર્વથા ભિન્ન કરવા. દયા રાખ્યા વિના. અરે...રે...! અનાદિથી મેં પુણ્ય કર્યું છે, મારી પાસે છે તો થોડું રાખું (એમ અભિપ્રાય રાખતો નહિ).

‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં કહ્યું છે કે, અરે...! અનાદિનો બંધુ, કર્મ અને રાગ સાથે આવ્યા, બંધુને નિર્દય થઈને મારી નાખ્યા. સાથે આવે છે ને? કાયમ સાથે રહેતા હતા, અનાદિથી પુણ્ય-પાપના ભાવ સાથે રહેતા હતા અને જડ કર્મ પણ સાથે રહેતા હતા. નિર્દય થઈને બંધુનો છેદ કરી નાખ્યો. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’માં ‘યોગીન્દ્રદેવ’ (કહે છે). આ પણ ‘યોગીન્દ્રદેવ’ છે. ‘યોગીન્દ્રદેવ’ કહે છે, મુનિઓ, સંતો, ધર્માત્મા એવા છે કે પોતાના બંધુને જ મારે છે. બંધુને જ ઉડાવે છે. બંધભાવ બંધરૂપ-બંધુરૂપ અનાદિથી સાથે છે (એને) ઊડાવ! છોડ! મારો ભાવ નથી. મારો ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદકંઠ છે, એ પ્રકારે બંધભાવને છેદીને પોતાના સ્વભાવની દૃષ્ટિ કરી, પોતાના આત્માને ગ્રહણ કરીને આત્માનો અનુભવ કરવો એ જ ધર્માનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. જ્યાં સુધી સ્થિરતા ન થાય (ત્યાં સુધી) વચમાં શુભભાવ થાય છે, ભક્તિ, પૂજા, દયા, દાન, જાત્રાના ભાવ થાય છે પણ એ ભાવ બંધનું કારણ છે, મોક્ષનું કારણ અને ધર્મનું કિચિત્ કારણ નથી. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, ‘જગતના સર્વ પ્રાણીઓ સાંસારિક દુઃખોથી ડરે છે...’ જુઓ! બુધ કીધું ને? બુદ્ધિમાન કોઈ વિરલા છે. પુણ્યને પાપ કહેનારા બુદ્ધિમાન (છે), એને બુદ્ધિમાન કહે છે. પુણ્યને પુણ્ય કહે એ તો સાધારણ જનતા પણ કહે છે. આહાહા...! પણ બુધ-બુદ્ધિમાન, જ્ઞાનવંત ભગવાનની આજ્ઞા સ્વીકારનારા પુણ્યને પણ પાપ કહીને છોડવા માગે છે. ‘જગતના સર્વ પ્રાણીઓ સાંસારિક દુઃખોથી ડરે છે તથા ઈન્દ્રિયસુખ ચાહે છે. સામાન્ય રીતે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે પાપથી દુઃખ થાય છે અને પુણ્યથી સુખ થાય છે.’ એ સાધારણ લોકો એ ચર્ચામાં પડે.

‘જ્યારે ધર્મની ચર્ચા થાય છે ત્યારે એ જ વિચાર કરવામાં આવે છે કે પાપકર્મ ન કરો, પુણ્યકાર્ય કરો. પુણ્યથી ઊંચા કર્મ બંધાય છે.’ જુઓ! પુણ્યથી ઊંચા કર્મ બંધાય છે. ‘ધન, કુટુંબ, પુત્ર, પત્ની, રાજ્ય અને અનેક વિષયભોગોની સામગ્રીનો લાભ એક પુણ્યથી જ થાય છે. ઇન્દ્રપદ, અહમિન્દ્ર પદ, ચક્રવર્તીપદ, નારાયણ અને પ્રતિનારાયણ, કામદેવ કે

તીર્થંકરનું પદ આદિ મહાન મહાન પદ પુણ્યથી જ મળે છે.’ ચર્ચા થાય ત્યારે આ થાય છે, કહે છે. આ પુણ્ય કરો, પુણ્ય કરવાથી આવી પદવી મળશે, આવી પદવી મળશે.

‘અહીં આચાર્ય કહે છે કે જે સંસારના ભોગોના લોભથી પુણ્યને ગ્રહણયોગ્ય માને છે તે મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે.’ એ પુણ્યભાવ ગ્રહણ કરવા લાયક છે, પુણ્યભાવ આદરવા લાયક છે, પુણ્યભાવ ઠીક છે, ભોગની ઈચ્છા કરવાવાળા પ્રાણી મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે. કહો, ‘રતનલાલજી!’ છે કે નહિ? શ્લોકમાં છે, જુઓ!

મુમુક્ષુ :- પુણ્ય ને પાપને એકતત્ત્વ કરી નાખ્યું.

ઉત્તર :- પુણ્ય અને પાપ એક થઈ ગયા, આસવ.

‘સમ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાની પાપની જેમ પુણ્યને પણ બંધન જાણે છે,...’ આહાહા...! શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નહિ, જ્ઞાનના ઠેકાણા નહિ તેને ધર્મ ક્યાંથી થશે? આહાહા...! કહો, સમજાણું? ‘તેઓ પુણ્યને પણ પાપ કહે છે.’ પુણ્યને પણ બંધન જાણે છે અને પુણ્યને પણ પાપ કહે છે. ધર્મી તો પુણ્યને પણ બંધન જાણે છે તો બંધનને કારણે તેને પાપ કહે છે. ‘જેનાથી સંસારમાં રહેવું પડે, વિષયભોગોમાં ફસાવું પડે, એ સ્વાધીનતાઘાતક પુણ્ય પણ પાપ જ છે.’ સ્વાધીનતાનો ઘાતક પુણ્ય પણ પાપ છે. પુણ્ય સ્વાધીનતાનો ઘાતક છે. આહાહા...! અહીં તો હજી પુણ્યની મીઠાશ (વેદે). પૈસા મળે ને પછી દેવ થાશું ને પછી ધૂળ થાશું. હૈં? અરે...! ભગવાન! એ પણ આત્મા છે ને! ઊંધો પડે તોપણ ઈ છે ને! તીર્થંકરનો સમજાવ્યો ન સમજે અને અનંત પરિષદ પડે તોપણ સમકિતી ડોલ્યો જાય નહિ. એનામાં બેય તાકાત છે. આહાહા...!

વજના, અગ્નિના ઉપરથી પ્રહાર પડે (તોપણ) ધર્મી પોતાના સ્વરૂપથી ડગ્યો ન જાય. હું ચૈતન્યમૂર્તિ છું, બીજી ચીજ હું નથી. ઇન્દ્ર દેવો આવીને મારફાડ કરીને કટકા કરી નાખે (અને કહે) પુણ્યમાં ધર્મ છે એમ માન. પુણ્ય ધર્મનું કારણ છે એમ માન, નહિ તો મારી નાખું. કોણ મારે? કોને મારે? શું છે? અમે તો પુણ્ય-પાપથી રહિત પોતાના સ્વભાવની દષ્ટિમાં ધર્મ માનીએ છીએ, બીજામાં ધર્મ માનતા નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘જ્ઞાનીને એક આત્માનો આનંદ જ વહાલો છે.’ પુણ્ય વહાલું નથી. ધર્મીજીવને પુણ્યભાવ વહાલો નથી. આહાહા...! ‘તેનો પૂર્ણ લાભ અને અનંતકાળ સુધી નિરંતર લાભ ત્યારે જ થાય છે...’ કોનો? આત્માનો, આનંદનો. આત્માનો આનંદ વહાલો છે, એ આનંદનો પૂર્ણ નિરંતર લાભ ક્યારે મળે? ‘જ્યારે આ જીવ સંસારથી મુક્ત થઈને સિદ્ધ પરમાત્મા થઈ જાય, પુણ્ય પાપથી રહિત થઈ જાય. તેથી જ્ઞાની જીવ પુણ્ય પાપ દોષોને બંધનની અપેક્ષાએ સમાન જાણે છે.’ પુણ્ય-પાપ દોષોને, એમ. પુણ્ય-પાપ દોષોને, શુભ અને અશુભભાવ બન્ને દોષોને. દોષ કહ્યા છે ને? પરિક્રમણાના અધિકારમાં લીધું છે, શુભ-અશુભ બન્ને ભાવ દોષ (છે). ‘પુણ્ય પાપ દોષોને બંધનની અપેક્ષાએ સમાન જાણે છે.’ આહાહા...!

‘બંનેના બંધનું કારણ કષાયની મલિનતા છે.’ બંનેના બંધનું કારણ (કષાયની મલિનતા

છે). પુણ્યથી પણ બંધન થાય છે અને પાપથી પણ બંધન થાય છે. બહારનો ભેખ પલટે છે પણ આત્મા પલટતો નથી. પુણ્ય બંધાય તો સ્વર્ગ મળે, ત્યાં તો ભેખ પલટ્યો એમાં આત્મા ક્યાં પલટ્યો? સમજાણું કાંઈ? શુભભાવથી પુણ્ય બંધાણું, પુણ્યબંધથી સ્વર્ગ મળ્યું, ધૂળની શેઠાઈ મળી એ તો બહારનો ભેખ પલટ્યો, અંદર શું પલટ્યું? સમજાણું?

‘મંદ કષાયથી પુણ્ય અને તીવ્ર કષાયથી પાપ બંધાય છે. કષાય આત્માના ચારિત્ર ગુણનો ઘાતક છે. બન્નેનો સ્વભાવ પુદ્ગલ છે.’ લ્યો! ‘શાતા વેદનીય, શુભ આયુ, શુભ નામ, ઉચ્ચ ગોત્ર, પુણ્યકર્મ છે અને અશાતાવેદનીય, અશુભ આયુ, અશુભ નામ, નીચ ગોત્ર તથા ચાર ઘાતી કર્મ પાપકર્મ છે. બન્નેની કર્મવર્ગણાઓથી ઉત્પત્તિ છે, આત્માના ચેતન સ્વભાવથી ભિન્ન છે.’

‘પુણ્યનો અનુભવ સુખરૂપ છે, પાપનો અનુભવ દુઃખરૂપ છે. એ બન્ને અનુભવ આત્માના સ્વાભાવિક અનુભવથી વિરુદ્ધ છે.’ સુખ.. સુખ. પૈસા મળ્યા, પુણ્યના ફળ મીઠા. કહે છે, ‘બન્ને અનુભવ આત્માના સ્વાભાવિક અનુભવથી વિરુદ્ધ છે.’ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ, પોતાનું અતીન્દ્રિય શુદ્ધ સુખ, પોતાનું અતીન્દ્રિય શુદ્ધ સુખના અનુભવથી પુણ્ય-પાપના ભાવ, તદ્દન વિભાવ, વિરુદ્ધ ભાવ છે. વિરુદ્ધ ભાવ છે એમાં એક ઠીક છે અને બીજો અઠીક છે, એમ આવતું નથી. ભારે વાત, ભાઈ! કાલે આવ્યું હતું ને? વિરલા સુણે તત્ત્વને. આ વાતને કોઈ વિરલ સાંભળે. સાંભળનારા કહે, નહિ, નહિ. એમ ન હોય, એમ ન હોય. કંઈક પુણ્ય જોઈએ, પુણ્યથી આ થાય. એવા સાંભળનારા બિચારા ટોળેટોળા છે. પુણ્ય અને પાપ બન્ને બંધનરૂપ, દુઃખરૂપ, આત્માના અનુભવથી વિરુદ્ધરૂપ, સ્વભાવથી વિભાવરૂપ ભિન્ન છે. જ્ઞાની તેને લાભદાયક માનતા નથી. આહાહા..!

‘બન્ને અનુભવ કષાયની કલુષતાના સ્વાદ છે.’ બન્નેનો સ્વાદ (કલુષિત છે). ‘શુદ્ધાત્મામાં રમણતાના ઘાતક છે, બન્ને અનુભવ કષાયની કલુષતાના સ્વાદ છે.’ પુણ્યભાવનો સ્વાદ કષાયનો, પાપભાવનો સ્વાદ કષાયનો. કષાય સમજ્યા? વિકાર. બન્નેમાં વિકારનો સ્વાદ છે.

મુમુક્ષુ :- વિકાર ઓછોવત્તો હોય.

ઉત્તર :- ઓછુંવત્તુ, જાત એક છે ને? બન્ને દુઃખની જાત છે. ‘પુણ્ય અને પાપ બન્ને નવા બંધના કારણ છે. બન્નેમાં તન્મય થવાથી કર્મનો બંધ થાય છે.’ ઠીક લખ્યું છે. પુણ્ય અને પાપ બન્ને ભાવમાં તન્મય થવાથી બંધ થાય છે. ‘આ બંધ મોક્ષમાર્ગમાં વિરોધી છે.’ એ પુણ્ય પરિણામ મોક્ષમાર્ગનો વિરોધી છે. પુણ્ય-પાપ આત્માના ધર્મના લૂંટારા છે. ‘શશીભાઈ!’ વીતરાગમાર્ગની વાત પામર ઝીલી શકે નહિ. આ..હા...! ‘એમ જાણીને જ્ઞાની જીવ પાપની જેમ પુણ્યને પણ સારુ કે ગ્રહણયોગ્ય માનતા નથી. તેઓ શુભ અને અશુભ બન્ને ભાવોથી વિરક્ત રહે છે, કર્મનો ક્ષય કરનાર અને આત્માનો આનંદ આપનાર એવા એક શુદ્ધોપયોગને જ માન્ય કરે છે.’ આહાહા...! વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વીર સંવત ૨૪૮૨, અષાઢ વદ ૩, મંગળવાર

તા. ૦૫-૦૭-૧૯૬૬

ગાથા-૭૧ થી ૭૪ પ્રવચન નં. ૨૬

આ 'યોગસાર' શાસ્ત્ર ચાલે છે. ૭૧ શ્લોક છે. શું કહે છે? 'પુણ્યને (પણ) પાપ જાણે તે જ જ્ઞાની છે.' પાપને તો પાપ બધા કહે છે. આત્મામાં જે અશુભભાવ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ વાસનાના પાપને તો પાપ બધા કહે છે પણ ધર્મી જીવ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ હોવાને કારણે મારો આત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ (છે) એમ શ્રદ્ધામાં, જ્ઞાનમાં લીધો છે એ કારણે ધર્મી જીવ તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપના જે શુભભાવ થાય છે તેને પણ પાપ માને છે. સમજાણું કાંઈ? આ પુણ્યભાવને પણ ધર્મી પાપ માને છે. કેમકે પુણ્ય છે તે બંધનું કારણ છે. જેમ પાપભાવ બંધનું કારણ છે તેમ પુણ્યભાવ પણ બંધનું જ કારણ છે. બન્ને ઝેર છે, બન્ને આકુળતા છે. આહાહા...! જુઓ!

ધર્મી 'શુભ અને અશુભ બન્ને ભાવોથી વિરક્ત રહે છે,...' ધર્મી જીવ તેને કહીએ કે આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપે ભગવાન ભંડાર આત્મા ભર્યો છે, તેની શ્રદ્ધા અને દૃષ્ટિ થવાથી આત્માના સ્વભાવથી વિપરીત જેટલા શુભ કે અશુભભાવ છે, અશુભભાવ જેમ બંધનું કારણ છે તેમ શુભભાવ બંધનું જ કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? એકાંત છે. એ.. દેવાનુપ્રિયા! એકાંત છે, કહે છે. જુઓ!

'કર્મનો ક્ષય કરનાર અને આત્માનો આનંદ આપનાર...' કર્મ ક્ષયકાર, આત્માનંદદાયક 'એક શુદ્ધોપયોગને જ માન્ય કરે છે.' આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આત્મા પવિત્ર આનંદ શુદ્ધ ચિદાનંદ મૂર્તિ છે. જેવો સિદ્ધ સ્વભાવ, પરમાત્માનો જેવો સિદ્ધ સ્વભાવ છે એવો આત્માનો સ્વભાવ અંદર પૂર્ણ શુદ્ધ છે. તેની દૃષ્ટિ કરીને ધર્માત્મા એક રાગરહિત, પુણ્ય-પાપના ભાવ રહિત નિજ શુદ્ધ સ્વરૂપના શુદ્ધઆચરણને જ હિતકર માને છે. સમજાણું કાંઈ?

એ કર્મક્ષયકારક અને આત્મા આનંદદાયક (છે). પુણ્ય-પાપના ભાવ બંધકારક છે તો ભગવાનઆત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો ઉપયોગ, શુદ્ધ ઉપયોગ એ કર્મનો ક્ષયકારક છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ બંધકારક છે તો પોતાના આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવનું શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી આચરણ-વેપાર કર્મક્ષયકારક છે. શુભ અને અશુભ ભાવ દુઃખદાયક છે, દુઃખદાયક છે તો આત્મા આનંદ અને શુદ્ધ ભાવસ્વરૂપ, તેનો શુદ્ધઉપયોગ એ આનંદદાયક છે. ઉપયોગ આનંદદાયક છે. સમજાણું કાંઈ? ઉપયોગ આનંદદાયક છે. પોતાના આત્મામાં પુણ્ય-પાપથી રહિત શુદ્ધઉપયોગ કરવો (તે આનંદદાયક છે). કેમકે પુણ્ય-પાપના ભાવ બંધકારક છે તો આત્માનો સ્વભાવ, તેની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનો શુદ્ધઉપયોગ તે કર્મક્ષયકારક છે. શુભાશુભ ભાવ દુઃખદાયક

છે તો આત્મા શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ, તેનો અંદર શુદ્ધ વેપાર, શુદ્ધ ઉપયોગ આનંદદાયક છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, સમજાણું કે નહિ આમાં?

મુમુક્ષુ :- બે નામ પડ્યા તો બેના ફળ જુદા ખરાને.

ઉત્તર :- બન્નેના ફળ જુદાં કીધાં ને! એકનું પાપ અને એકનું પુણ્ય, પણ બન્ને બંધન (છે). બન્ને દુઃખરૂપ (છે), એક મંદ આકૃષ્ટતા અને એક તીવ્ર આકૃષ્ટતા (સ્વરૂપ છે). એટલો ફેર (છે) પણ બન્ને દુઃખરૂપ (છે).

પછી થોડો ખુલાસો કર્યો છે. ‘સમ્યગ્દષ્ટિ અવિરતિ હોવા છતાં પણ...’ ધર્મી જીવ પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિની જેને રુચિ, દષ્ટિ અને પરિણમન છે. હું શુદ્ધ આનંદ છું તેની દષ્ટિ છે. તેની દષ્ટિ પુણ્ય-પાપ ઉપર નથી. તો કહે છે કે, ‘ગૃહસ્થ તરીકે ધર્મ, અર્થ, કામનો પુરુષાર્થ સાધવામાં અનુરક્ત રહેવા છતાં પણ બધાય શુભાશુભ કાર્યો ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયને આધીને થઈને કરે છે...’ એટલે કે થાય છે, એમ. ‘પરંતુ આ સર્વ કાર્યને પોતાના આત્માના હિતરૂપ નથી માનતા...’ ધર્મી જીવને શુભ-અશુભભાવ આવે છે, થાય છે પરંતુ તેમાં પોતાનું હિત માનતા નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘તે તો એમ જ માને છે કે નિરંતર આત્માના બગીચામાં રમું...’ ધર્મીની દષ્ટિ તો શુદ્ધ આત્મા ઉપર દષ્ટિ છે. આત્મા આનંદ સ્વરૂપ સિદ્ધ સમાન (છે) તેની દષ્ટિ થઈ એવા ધર્મી પોતાના આત્માના આનંદમાં રમણ કરું એમ તેની ભાવના હોય છે. પુણ્ય-પાપભાવ થાય છે પણ તેમાં રહું, ટકું એવી ભાવના હોતી નથી. હું ‘વીતરાગતાનું જ સેવન કરું...’ શું કહે છે? જુઓ! આત્મા તો વીતરાગ સ્વરૂપ જ ત્રિકાળ છે, તેમાં એકાગ્ર થઈને હું વીતરાગભાવની સેવા કરું, પુણ્ય-પાપની સેવા ન કરું. પુણ્ય-પાપ થાય છે (પરંતુ તે) સેવા કરવા લાયક, રાખવા લાયક, હિત કરવા લાયક નથી. ‘સિદ્ધ ભગવંતોને જ પ્રેમ કરું.’ જુઓ! ભાષા. પોતાના સિદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રેમ કરું. પોતાનું સિદ્ધ સમાન (પદ). ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો.’ આત્માનો સિદ્ધ સ્વરૂપ, શુદ્ધ દ્રવ્ય સ્વભાવ ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. તેમાં પ્રેમ કરું અને પુણ્ય-પાપમાં પ્રેમ ન કરું એવી દષ્ટિ હોય છે.

‘આત્માનો પુરુષાર્થ ઓછો હોવાથી કષાયનો ઉદય સહન કરી શકતા નથી...’ શું કહે છે? કષાયનો ઉદય આવે છે તો પોતાના પુરુષાર્થની મંદતાથી શુભાશુભભાવ થાય છે, શુભ-અશુભભાવ થાય છે પણ એ આત્મવીર્યની ઓછપને લઈને થાય છે. ‘ગૃહસ્થને યોગ્ય બધા જ કામ કરે છે પરંતુ તેમાં આસક્ત કે મગ્ન થતા નથી. પૂજાપાઠ, પરોપકાર, દાનાદિ કાર્ય કરીને તે પુણ્યનો બંધ અને સાંસારિક ઇન્દ્રિયસુખ ઇચ્છતા નથી.’ અજ્ઞાની તો પુણ્ય કરીને ઇન્દ્રિયનું સુખ ઇચ્છે છે. પુણ્યનું ફળ મળો, સ્વર્ગ મળો, આ પૈસા-ધૂળ મળો. ધર્મીની દષ્ટિ પોતાના શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ ઉપર છે. પુણ્ય થવા છતાં પુણ્યનો બંધ અને પુણ્યના ફળની ચાહના નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘તે તો કર્મરહિત દશાના જ ઉત્સાહી અને ઉદ્યમી રહે છે. જો કે શુભભાવોનું ફળ પુણ્યનો બંધ છે.’ શુભભાવ થાય છે. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા, જાત્રાના શુભભાવનું ફળ પુણ્યબંધ છે. ‘તો પણ જ્ઞાની તેને પણ પાપ સમાન બંધ જ જાણે છે.’ લ્યો! પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જેનાથી બંધનમાં આવી જાય એવા ભાવને હિતકર કેમ માને? ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપમાં ભંડાર ભર્યો છે એની શુદ્ધતા, એકાકાર પ્રગટ કરીને તેને હિતકર માને. પુણ્ય-પાપના ભાવને હિતકર કેમ માને? દુઃખદાયકને, બંધના કારણને હિતકર કેમ માને? સમજાણું કાંઈ?

‘જ્ઞાની નિર્વાણના પથિક છે...’ ઓ...હો...! જ્ઞાની આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની દૃષ્ટિવંત, સચિવંત તો મુક્તિના પથિક છે, બંધના-સંસારના પથિક નથી. સંસારના પંથ લેનારા નથી. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની દૃષ્ટિને કારણે તે તો મોક્ષના પથિક છે. સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થઈને બંધથી છૂટવાના પથિક છે. બંધન કરવાના પથિક નથી. સમજાણું કાંઈ? ‘માત્ર નિશ્ચય રત્નત્રય સ્વભાવમય ધર્મને અથવા સ્વાનુભવને જ ઉપાદેય ગ્રહણયોગ્ય માને છે.’ લ્યો! ‘પુણ્યને પણ પાપ સમાન જ તે જાણીને છોડાવવા ઇચ્છે છે.’ શુભભાવ આવે છે પણ જેમ પાપ છોડવા લાયક છે તેમ ધર્મી પુણ્યને પણ છોડવા લાયક માને છે. જગતને ભારે કઠણ પડે. ધર્મ કરવો પણ ધર્મ કેમ થાય તેની ખબર નથી.

મુમુક્ષુ :- ત્રીજું હતું જ ક્યાં બે જ વર્ગ હતા.

ઉત્તર :- બે જ વર્ગ હતા. પાપ અને ધર્મ. પુણ્ય ત્રીજું હતું જ કે દિ? પુણ્ય એ ધર્મ, પાપ એ અધર્મ, બસ!

‘સમયસાર’નો દાખલો આપ્યો છે. ‘મોક્ષાર્થીએ બધા જ કર્મનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.’ જેને આત્માનો પવિત્ર ધર્મ પ્રગટ કરવો છે અને પૂર્ણાનંદ મોક્ષની જેને ભાવના છે તેણે તો સર્વ પુણ્ય-પાપ ભાવ છોડવા લાયક છે. ‘સર્વ કર્મનો ત્યાગ આવશ્યક છે તો પછી ત્યાં પુણ્ય પાપની શી વાત છે? એવા જ્ઞાનીમાં સમ્યગ્દર્શન આદિ પોતાના સ્વભાવ સહિત અને કર્મરહિત ભાવમાં તન્મયરૂપ શાંતરસથી પૂર્ણ મોક્ષનું કારણ એવું આત્મજ્ઞાન સ્વયં વિરાજે છે.’ ધર્મીની દૃષ્ટિમાં તો આત્માનું જ્ઞાન છે. આત્માનું જ્ઞાન, સ્વરૂપનું જ્ઞાન. રાગ, પુણ્ય-પાપ એ કંઈ આત્માનું જ્ઞાન નથી. ૭૧ માં (એ કહ્યું), જ્ઞાની પુણ્યને પણ પાપ માને છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીં તો હજી પુણ્યના પણ ઠેકાણા ન હોય અને માને.. ઓ..હો...! ઘણો ધર્મ કર્યો!

પુણ્યકર્મ સોનાની બેડી છે.

જહ લોહમ્મિય ગિયડ બુહ, તહ સુણ્ણમ્મિય જાણિ।

જે સુહ અસુહ પરિચ્ચયહિ, તે વિ હવંતિ હુ ણાણિ।।૭૨।।

લોહબેડી બંધન કરે, સોનાની પણ તેમ;

જાણી શુભાશુભ દૂર કરે, તે જ જ્ઞાનીનો મર્મ. ૭૨.

અન્વયાર્થ :- (બુહ) હે પંડિત! (જહ લોહમ્મિય ગિયડ તહ સુણ્ણમ્મિય જાણિ) જેવી લોહાની બેડી છે તેવી જ સોનાની બેડી છે તેમ જાણીને (જે સુહ અસુહ પરિચ્ચયહિ) જે શુભ અશુભ બન્નેય પ્રકારના ભાવોનો ત્યાગ કરે છે (તે વિ હુ ણાણિ હવંતિ) તે જ નિશ્ચયથી જ્ઞાની છે.

‘પુણ્યકર્મ સોનાની બેડી છે.’ ૭૨. પુણ્યભાવ સોનાની બેડી છે. સુવર્ણ.. સુવર્ણ. પાપ લોહાની બેડી છે, પુણ્ય સોનાની બેડી છે, બન્ને બેડી છે. સોનાની બેડી તો અંદર કાયમ સલવાયને રહે. લોહાની બેડી તો કેદમાં હોય તો ત્યાં સુધી રહે. આ તો કાયમ હોંશથી આમ ને આમ રાખે. દાગીના ને પગમાં એ બધી બેડી છે કે શું? હૈં? હોંશથી પહેરે, હોંશથી. દેખાડે, જુઓ! પાંચ હજારનો હાર છે. સોનાનો હાર છે, કરું છે. કડામાં અહીંયાં સોનાનું મોઢું છે, સિંહના મોઢામાં હીરા ટાંક્યા છે, હીરા લગાવ્યા છે. એ તો બેડી પહેરીને ખુશ થાય છે. લોહાની બેડી પહેરે તો આ નહિ, આ નહિ. આ તો કહે છે, પુણ્ય સોનાની બેડી છે. એ માનતો નથી. બેડીમાં, પુણ્યના બંધનમાં આવી જાય છે. આત્મા તો ભગવાન પુણ્ય-પાપથી રહિત છે તેની તેને ખબર નથી.

જહ લોહમ્મિય ગિયડ બુહ, તહ સુણ્ણમ્મિય જાણિ।

જે સુહ અસુહ પરિચ્ચયહિ, તે વિ હવંતિ હુ ણાણિ।।૭૨।।

‘હે પંડિત!’ ‘બુહ’ આચાર્ય મહારાજ ‘યોગીન્દ્રદેવ’ દ્વિગંબર સંત વનવાસી છે. વનવાસી દ્વિગંબર સંત કહે છે, હે પંડિત જીવ! હે જીવ પંડિત! એમ કહીને બોલાવ્યા છે. પંડિત તો એને કહે છે કે... સમજાશું? ‘જેવી લોહાની બેડી છે તેવી જ સોનાની બેડી છે એમ...’ જાણ, તો તું પંડિત છો, વિવેકી છો, ત્યારે તું જીવ છો. સમજાશું કાંઈ? પાપના ભાવ લોહાની બેડી છે, પુણ્યનો ભાવ સોનાની બેડી છે. બન્નેનું બંધન છે. એ જીવસ્વરૂપ નથી. જીવસ્વરૂપને માનનારા ધર્મીને કહે છે, હે ધર્મી! હે પંડિત! હે જીવસ્વરૂપી આત્મા! તને તો પુણ્યભાવ અને પાપભાવ બન્ને બંધનમાં સરખા છે. સમજાશું કાંઈ?

‘જે શુભ અશુભ બન્નેય પ્રકારના ભાવોનો ત્યાગ કરે છે...’ પહેલા એમ કહ્યું કે, એમ જાણ. સમજાણમાં લે છે કે, પુણ્ય અને પાપ બન્ને બંધના કારણ છે. મારો આત્મસ્વભાવ

જ શુદ્ધ આનંદનું કારણ, મુક્તિનું કારણ છે. પછી છોડી દે, શુભાશુભભાવ છોડ અને શુદ્ધભાવમાં આવી જા. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ આત્માથી તો ભરેલો છે, તેમાં આવી જા. શુભભાવને છોડી દે. ‘પરિચ્ચયહિ’ કીધું ને? ‘તે વિ હવંતિ હુ ગાણિ’ તેને જ્ઞાની કહેવામાં આવે છે. કહો, દષ્ટિમાં બન્નેને છોડે તો જ્ઞાની કહેવાય છે. પુણ્ય ઠીક છે અને પાપ અઠીક છે, એમ જ્યાં સુધી માને ત્યાં સુધી તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત, પુણ્ય વાત આકરી ભારે. એક તો પૈસા ને આબરૂ ને શરીર ઠીક (હોય તો) એવું મીઠું લાગે...! ઝેર મીઠું લાગે છે. બાયડી, છોકરા ને પૈસા, કુટુંબ.. ઓ..હો..હો...! હજીરા-મકાન, મકાન. દુનિયામાં ઠાઠ તો પુણ્યનો છે ને! દુનિયામાં ઠાઠ તો પુણ્યનો જ હોય ને!

ધર્મીનો ઠાઠ તો અંદર આત્માના શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર કરવા એ ધર્મનો ઠાઠ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ એમ ફરમાવે છે કે ભગવાન! તારી ચીજમાં તો આનંદ અને શુદ્ધતા પડી છે ને! એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્ર-રમણતા કરવી તે જ તારો ઠાઠ છે, આ બધી ઠાઠડી છે. ઠાઠની થઈ ગઈ ઠાઠડી. સમજાણું કાંઈ? આ ઠાઠડી મગજમાં આવી તો ‘ગુણવંત’ યાદ આવ્યો. કહો, સમજાણું આમાં?

કહે છે કે, શુભ-અશુભભાવનો ત્યાગ. આહાહા...! શરીર તો જડ, કર્મ જડ એ તો જ્ઞેય (છે), જ્ઞાનનો વિષય (છે). પુણ્ય-પાપના ભાવ એ પણ ખરેખર પોતાની ચૈતન્યજાતિથી ભિન્ન અચેતન છે. પુણ્ય-પાપના ભાવમાં ચૈતન્યના તેજ-નૂરનો તેમાં અભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થંકર ફરમાવે છે, અરે...! ધર્મી! તને જો આત્માનો સ્વભાવ પ્રીતિ અને રુચિકર થયો છે તો પુણ્ય-પાપને દષ્ટિમાંથી છોડી દે. પુણ્ય હિતકર છે અને પાપ અહિતકર છે એમ છોડી દે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘પુણ્ય અને પાપકર્મ બન્નેય બંધન છે. પુણ્યને સોનાની તથા પાપને લોઢાની બેડી કહી શકાય છે. બન્નેય કર્મ સંસાર વાસમાં રોકનારા છે.’ સમજાણું? ‘જ્યારે બન્ને બેડીઓનું વિઘટન થાય છે...’ તોડવું થાય છે, એમ જોઈએ. ‘ત્યારે જ આ જીવ સ્વાધીન મોક્ષસુખ પામે છે.’ પુણ્ય અને પાપનું બેયનું વિઘટન એટલે એક જ થઈને તૂટી જાય, એકલો ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ રહે ત્યારે સ્વાધીન થઈને આત્માની મુક્તિ થાય છે. ‘માટે જ્ઞાનીએ પુણ્ય અને પાપ બન્ને પ્રકારના બંધનોને હેય સમજવા ઉચિત છે.’ પુણ્ય અને પાપ બન્ને ભાવને જ્ઞાની હેય સમજે. તેમાં એક ઉપાદેય અને એક હેય, એમ છે નહિ.

‘મંદ કષાયના ભાવોને શુભોપયોગ...’ મંદ કષાય થાય છે. દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા, જાત્રા, વાંચન, શ્રવણમાં શુભભાવ થાય છે. તે શુભભાવ મંદ કષાય છે. હિંસા, જૂઠું આદિ ‘તીવ્ર કષાયના ભાવોને અશુભોપયોગ કહે છે. બન્નેથી બંધ થાય છે. ચાર ઘાતિકર્મ અથવા બંધ બન્નેથી ઉપયોગથી થાય છે.’ બન્ને ઉપયોગથી થાય છે. શું કહે છે? જેમ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, ક્રોધ, માન (આદિ) અશુભઉપયોગથી ઘાતિકર્મ બંધાય છે. જ્ઞાનવરણીય,

દર્શનાવરણીય, મોહનીય, અંતરાય, એમ શુભઉપયોગથી પણ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય બંધાય છે. સમજાણું કાંઈ? જેમ પાપ પરિણામથી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, અંતરાય બંધાય છે તેમ પુણ્ય પરિણામથી પણ ચાર ઘાતિ બંધાય છે. આહાહા...! શુભભાવથી પણ જ્ઞાનાવરણીય બંધાય છે, શુભભાવથી દર્શનાવરણીય બંધાય છે, શુભભાવથી મોહનીય બંધાય છે. સમજાય છે કાંઈ? ચારિત્રમોહનીય બંધાય છે કે નહિ? અને અંતરાય પણ (બંધાય છે). જેમ અશુભભાવથી ઘાતિનો બંધ છે તેમ શુભભાવથી પણ ઘાતિનો બંધ છે જ. અઘાતિમાં થોડો ફેર પડે એ તો ભેખમાં ફેર પડ્યો. અશુભથી અઘાતિમાં પાપ બંધાય છે અને શુભથી અઘાતિમાં પુણ્ય બંધાય છે. એ તો અઘાતિ નામ સંયોગમાં ફેર પડ્યો. તેના સ્વભાવમાં કોઈ ફેર નથી. ઓ...હો...હો...!

માણસને બહારની મીઠાશ (એટલી છે). ખરેખર તો અતીન્દ્રિય સુખની મીઠાશ જ્યાં સુધી ન લાગે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિય વિષયના સુખની મીઠાશ તેને છોડતી નથી અને ઇન્દ્રિય સુખની મીઠાશમાં શુભ પરિણામની મીઠાશ રહે છે. સમજાણું કાંઈ? શુભ પરિણામની મીઠાશ, એનું ફળ બંધ, તેનું ફળ સંયોગ ને તેનું ફળ ઇન્દ્રિયના વિષય. અતીન્દ્રિય આનંદની રુચિ સમ્યગ્દર્શનમાં થાય તો તેને ઇન્દ્રિયના વિષયમાં સુખબુદ્ધિ ઉઠી જાય છે. ઇન્દ્રિયવિષયના સુખનું કારણ એવા પુણ્યભાવમાંથી પણ રુચિ ઉઠી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! પછી થોડી લાંબી વાત કરી છે. બંધની વાત છે.

‘પુણ્યના ફળથી પ્રાપ્ત વિષયભોગોમાં ફસાઈ જવાથી વિષયી મનુષ્ય નરક, નિગોદાદિમાં ચાલ્યો જાય છે.’ લ્યો! એ પુણ્યના ફળ ‘પરમાત્મ પ્રકાશ’માં કહ્યું છે, પુણ્યથી વૈભવ અને વૈભવથી અભિમાન, અભિમાનથી નરક. સમજાણું? ‘યોગીન્દ્રદેવઆચાર્યે’ કહ્યું છે. પુણ્યથી વૈભવ (મળે). આ પુણ્ય બાંધે તો તેનાથી વૈભવ-ધૂળ મળે. આ ધૂળ.. ધૂળ! પૈસા ને આબરૂ ને મકાન ને દાગીના ને ઠાઠમાઠ, હાથી ને બળદ ને ઘોડા ને... મોટરું તો વળી હવે થઈ. હેં? હાથી, ઘોડા, બળદ. ઓ...હો...હો...! પુણ્યના ફળમાં એ મળે પછી અભિમાન (કરે કે), મારે છે, તમારે નથી. ધૂળની ચીજ મારે છે, તમારે નથી. અભિમાનથી નરક (મળે). જાઓ, હેઠે ઉતરો.

‘દેવગતિમાં ભવનવાસી, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને બીજા સ્વર્ગ સુધીના દેવ મરીને એકેન્દ્રિય પૃથ્વી, જળ, વનસ્પતિ કાયમાં જન્મ લઈ લે છે.’ જુઓ! આહાહા...! પુણ્યના ફળમાં ઇન્દ્રના, દેવના પદ મળે અને દેવ મરીને એકેન્દ્રિયમાં જાય. તૃષ્ણામાં પુણ્યની ઇચ્છા છે, પુણ્યના ફળ ભોગવવાની ભાવના છે એવો મિથ્યાદષ્ટિ, એમ કહે છે. એ ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ કે અમુક વૈમાનિક (દેવ).. સમજાણું? એકેન્દ્રિય પૃથ્વી, પાણી અને વનસ્પતિમાં ઊપજે. બે-બે સાગરની સ્થિતિ, અસંખ્ય અબજ વર્ષની સ્થિતિ છોડીને પૃથ્વીમાં જાય. પુણ્યની અભિલાષા અને તેના ફળની અભિલાષામાં મિથ્યાદષ્ટિ મરીને એકેન્દ્રિયમાં જાય. બીજા દેવલોકનો દેવ,

ઇન્દ્ર નહિ, સમજાણું કાંઈ? પાણીમાં જાય, વનસ્પતિમાં ઊપજે.

‘બારમા સ્વર્ગ સુધીના દેવો પંચેન્દ્રિય પશુ સુધી જન્મ લઈ શકે છે.’ પુણ્યના ફળની ઇચ્છા અને ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાવાળો મિથ્યાદષ્ટિ ભલે પુણ્યના ફળમાં બારમા સ્વર્ગે ચાલ્યો જાય પણ ત્યાં પણ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં લોલુપતા છે, આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની દષ્ટિ નથી તો તે પણ મરીને પશુમાં જાય. બારમા સ્વર્ગનો દેવ પશુમાં ઊપજે. સમજાય છે કાંઈ? બારમો એટલે આ આઠમું દેવલોક જે શ્વેતાંબરનું છે એ અહીં બારમું કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘નવમી ઐવેયક સુધીના દેવો મનુષ્યરૂપે જન્મે છે.’ એ દેવ મનુષ્યમાં આવે, કહે છે.

‘વિષયભોગોની આકુળતા તે તૃષ્ણારૂપી રોગ છે.’ એને તૃષ્ણા રોગ થયો. પુણ્યની અભિલાષાથી પુણ્ય બંધાય ગયું. પુણ્ય નામ શુભભાવ થયો, બંધાય ગયો (અને) સ્વર્ગમાં નવમી ઐવેયકે ચાલ્યો ગયો, ત્યાંથી મરીને મનુષ્ય થઈને તૃષ્ણાનો રોગ થયો. કેમકે પુણ્યની ઇચ્છા થઈ, આત્માના આનંદની દષ્ટિ નહોતી. નવમી ઐવેયકવાળા લીધા છે. મિથ્યાદષ્ટિ છે ને! તેની વાત કરે છે, હોં! મિથ્યાદષ્ટિને તૃષ્ણારોગ લાગુ પડ્યો છે. ‘આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ’ એ ભ્રાંતિ, આત્માને ભૂલીને ઇન્દ્રિયના સુખમાં અને પુણ્યમાં પ્રીતિ (થવી) એ જ મોટી ભૂલ અને ભ્રાંતિ છે. નવમી ઐવેયકે શુભભાવથી ગયો, ત્યાંથી નીકળી મનુષ્ય થયો તો એ મિથ્યાદષ્ટિ છે, ઇન્દ્રિયસુખની રુચિ છે તો તૃષ્ણાનો રોગ ચાલુ છે. તૃષ્ણાનો રોગ લાગુ પડ્યો છે. આત્માની ભાવના તો છે નહિ, ભાવના પુણ્યની, પાપની છે. તૃષ્ણાનો મોટો રોગ લાગુ પડ્યો છે, કહે છે. આ મોટા ચક્રવર્તી આદિ તૃષ્ણામાં રોગી છે, એમ કહે છે. પૈસાવાળા તૃષ્ણાના રોગી (છે). ચારે કોર આથડ્યા કરે, એ.. પૈસા, એ.. પૈસા, એ.. પૈસા. ઇન્દ્રિયસુખના ફળ ભોગવવાની ઇચ્છામાં તૃષ્ણાનો રોગ લાગુ પડ્યો. ભટક્યા ભટક (કરે), ગરીબ માણસ જેમ ભટકે ને એમ આ ભિખારી થઈને લાવ.. લાવ.. લાવ.. લાવ (કરે છે). ક્ષિત્તમાંથી પૈસા લાવો, બીજું શું? નાટકમાંથી લાવો, મકાનમાંથી લાવો, ભાડામાંથી લાવો. ભાડુ સમજો છો? ભાડાને શું કહે છે? કિરાયા. એમાંથી લાવો. તૃષ્ણાનો રોગ વળગ્યો. ભગવાનઆત્મા આનંદનું ઘર છે તેની તો દષ્ટિ છે નહિ તો તેને પુણ્ય પરિણામની રુચિ છે, તૃષ્ણાનો રોગ લાગુ પડ્યો છે. ક્ષય લાગુ પડ્યો છે, ક્ષયરોગ. આત્માની શાંતિને ક્ષયરોગ લાગુ પડ્યો.

‘રોગથી પીડાયેલ પ્રાણી ગભરાઈને વિષયભોગોમાં તૃષ્ણાની શાંતિ માટે જાય છે. ભોગ ભોગવીને તે સમયે ક્ષણિક તૃપ્તિ પામીને તૃષ્ણામાં અધિક વધારો કરે છે. દુઃખોના સાધનોમાં જે આકુળતા થાય છે તેવી જ આકુળતા તૃષ્ણારૂપી રોગની વૃદ્ધિમાં થાય છે.’ બન્નેને સરખું લગાવ્યું. ઠીક લખ્યું છે. કહે છે કે, દુઃખોના સાધનમાં જેમ આકુળતા થાય જમૈયા સામે આવે, રોગ આવે અને દુઃખી થાય છે એમ ‘(તેવી જ) આકુળતા તૃષ્ણારૂપી રોગની વૃદ્ધિમાં થાય છે.’ આ તૃષ્ણારૂપી રોગમાં આકુળતા વધે એ મોટો રોગ છે, એમ કહે છે. શું કહ્યું? દુઃખના સાધન જેમ સિંહ, વાઘ, જમૈયા રોગ આવે ને આકુળતા થાય છે તે રીતે આકુળતા

તૃષ્ણારૂપી રોગના વધવામાં થાય છે. તૃષ્ણારૂપી રોગ વધ્યો એમાં આકુળતા વધે છે, એ આકુળતા વધી. સમજાણું કાંઈ?

‘આ જીવે વારંવાર દેવગતિ તથા મનુષ્યગતિના પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયભોગ ભોગવ્યા...’ અનંતવાર સ્વર્ગના ભોગ ભોગવ્યા, નરકનું દુઃખ સહન કર્યું, મનુષ્યના રાજપાટમાં પણ અનંતવાર જન્મ્યો અને ભોગ ભોગવ્યા (પણ) તૃપ્તિ ન થઈ. ‘તૃષ્ણાની બળતરા શાંત થઈ શકી નથી.’ કેમકે આત્માના આનંદની રુચિ વિના એ તૃષ્ણાનો દાહ શમન થતો નથી. ‘જ્ઞાનીઓ વિષયસુખને હેય સમજે છે...’ ધર્મી જીવ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયસુખને હેય, જ્ઞેય તરીકે હેય સમજે છે, છોડવા લાયક સમજે છે. ‘અને વિષયસુખના કારણ એવા પુણ્યકર્મને હેય જાણે છે.’ એમ કહેવું છે ને પાછું. સમજાય છે? એ વિષયસુખને ધર્મી હેય જાણે ત્યારે ‘વિષયસુખના કારણ એવા પુણ્યકર્મને હેય જાણે છે. તેથી પુણ્યબંધના કારણરૂપ શુભોપયોગને પણ હેય સમજે છે.’

ત્રણ બોલ લીધા. ધર્મી તેને કહે છે કે, પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયસુખને છોડવા લાયક જાણે. પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયને હેય જાણે તો તેના કારણરૂપ બંધને પણ હેય જાણે, બંધને હેય જાણે... સમજાણું? તો પુણ્યબંધનું કારણ એવા શુભોપયોગને પણ હેય જાણે. ત્રણે હેય થઈ ગયા. જેને વિષયતૃષ્ણા ઇન્દ્રિયસુખમાં પ્રીતિ છે તેને પાપમાં પ્રીતિ છે, તેના ફળમાં પ્રીતિ છે તો તેની પ્રીતિ કર્મબંધનમાં છે. અને જેને ઇન્દ્રિય વિષયસુખનો પ્રેમ છે તેનો બંધ પુણ્ય હોય તોપણ ઠીક માને છે અને પુણ્યભાવને પણ ઠીક માને છે. ઇન્દ્રિય વિષયસુખને હેય માને છે તેને પુણ્યબંધ પણ હેય છે અને તેનો શુભભાવ પણ હેય છે. શું કીધું? છ બોલ કહ્યા.

ઇન્દ્રિયવિષયને સુખરૂપ માને છે તેને ઇન્દ્રિયવિષયના કારણ જે બંધ છે તેને સુખરૂપ માને છે, તેના કારણ ભાવને પણ સુખરૂપ માને છે. ઇન્દ્રિયવિષયને સુખરૂપ નથી માનતા, હેય માને છે તો ઇન્દ્રિય વિષયસુખનું કારણ જે બંધ, તેને પણ હેય માને છે અને બંધના કારણ શુભભાવને પણ હેય માને છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? બાહ્ય પદાર્થ અને બાહ્ય ફળ, તે જેની બુદ્ધિમાં અધિક દેખાય છે, અધિક દેખાય છે તો તેને ફળની પ્રીતિ આવી, તો તેના બંધનના કારણને પણ પોતાના આત્માના સ્વભાવથી અધિક માન્યું અને બંધનું કારણ એવા શુભભાવને પણ પોતાના સ્વભાવથી અધિક માન્યો. આત્માને હિન માન્યો. સમજાય છે કાંઈ? શું કહ્યું?

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છે, એવી જેને રુચિ નથી તેને ઇન્દ્રિયના ફળ વિષયમાં રુચિ છે, પ્રેમ છે, તો તેનો બંધ પડ્યો, પુણ્યબંધ પડ્યો તેનો પણ પ્રેમ છે અને તેના કારણ, શુભભાવમાં પણ પ્રેમ છે અને આત્મા પ્રત્યે તેને અપ્રેમ છે. આત્મા પ્રત્યે જેને પ્રેમ છે તેને ઇન્દ્રિય વિષયસુખ પ્રત્યે હેયબુદ્ધિ છે, તો તેના બંધમાં પણ હેયબુદ્ધિ છે અને બંધના

કારણમાં પણ હેયબુદ્ધિ છે. સમજાય છે કાંઈ?

(જ્ઞાની) 'માત્ર શુદ્ધોપયોગની ભાવના કરે છે જેથી તિર્યચમાં પણ અતીન્દ્રિય સુખ થાય છે,...' જુઓ! શું કહે છે? અરે...! પશુમાં પણ આત્મશ્રદ્ધા, આત્મજ્ઞાન અને શુદ્ધોપયોગ થાય છે તો તેને પણ આનંદ આવે છે. પશુ! ખાવા માટે એક પાય ન મળે, અનાજનો કણ ન મળે... સમજાણું? અને ચાર-ચાર પ્રહર રાત્રિમાં ચોવિહાર. રાત્રે કાંઈ પાણી મળતું નથી. ચકલીનું નાનું બચ્ચું હોય, સાંજથી સવાર સુધી પાણીનું બિંદુ નહિ, અનાજનો કણ નહિ અને સ્થાનફેર નહિ (એમ) ત્રણ (નથી). સ્થાન પણ તે જ, (ત્યાં) આસન લગાવી દીધું. ચકલા કહે છે ને? ચકલા.. ચીડિયા. ચીડિયા છે, મોર છે, પંખી છે, જુઓ! એક સ્થાનમાં બાર કલાક, તેર કલાક (રહે). મોટી રાત હોય તો ચૌદ-ચૌદ કલાક (રહે). આહારનું બિંદુ નહિ, પાણીનું બિંદુ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? પણ કહે છે કે, એ સ્થાનમાં પણ જો આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની રુચિ અને અનુભવ છે તો તેને શુદ્ધોપયોગનો આનંદ છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એવી સ્થિતિમાં પણ.. આહાહા...! પશુ છે ને? દેડકો હોય છે તે પણ સમ્યગ્દર્શન પામે છે. આત્મા છે કે નહિ?

ભગવાનના સમવસરણમાં પશુ આદિ બધા જાય છે. નાનો (દેડકો પણ) જાય, મોટા મોટા મગરમચ્છ પણ જાય છે અને મોટા મોટા સિંહ, વાઘ, નાગ પણ જાય છે. ઝેરીલો મોટો નાગ હોય એ રાત્રે તો ફેરે ખોરાક માટે પણ આ ન ફેરે, પછી રાત્રિભોજન ન કરે. સમજાય છે કાંઈ? જેને આત્માનું ભાન થયું અને સમ્યગ્દર્શન આદિ થયા અને કોઈ નાગને તો પંચમ ગુણસ્થાન હોય છે. આત્માની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઉપરાંત શાંતિ વધી જાય છે. એ નાગ ચાર પહોર તો બિલકુલ લે નહિ, બહાર જાય નહિ. તેમાં પણ તેને નિર્દોષ ખોરાક મળે એકેન્દ્રિયાદી (એ લ્યે). અને અંદર શુદ્ધોપયોગમાં આનંદ માને છે. ઓ...હો...હો...! સમજાય છે કાંઈ?

આ ચકવર્તી આદિ અને અબજોપતિ શેઠિયા આદિને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ભાન નથી, શ્રદ્ધા ને જ્ઞાનની રુચિ નથી, એ પુણ્ય-પાપમાં પ્રેમ અને રુચિ છે તો એકલી આકુળતાને વેદે છે. અબજોપતિ શેઠ આકુળતાને (વેદે છે). મેડીમાં.. મેડી કહે છે? મેડીમાં બેઠા બેઠા હિંડોળે હિંચકે, સોનાની સાંકળ છે, એકલી આકુળતા (ભોગવે છે). કેમકે આત્મા અખંડાનંદની રુચિ તો છે નહિ. પુણ્ય-પાપની રુચિમાં એકલી આકુળતાને વેદે છે. એ મહેલમાં બિરાજીને આકુળતા વેદે, ઓલો પંખી ઝાડની ડાળ ઉપર બે પગે આખી રાત અંતરમાં શુદ્ધ પ્રભુ આત્મા જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય પ્રભુની અનુભવદષ્ટિ થઈ છે અને પુણ્ય-પાપના ભાવને વિકાર, દુઃખરૂપ જોઈને છોડવા લાયક માને છે. સ્વભાવ જ આદર કરવા લાયક માનીને શુદ્ધ વેપાર અંદર કરે છે તો એ પશુ પણ આનંદને વેદે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

નરકમાં પણ સમકિતીને આનંદ છે. 'બાહિર નારકકૃત દુઃખ ભોગવે' એ આવે છે

ને? અંદર સુખ કી ગટાગટી. નારકીને ગટાગટી. પીડા.. પીડા.. પીડા.. બહાર સંયોગ (એવા). ઓ..હો..હો..! જન્મે ત્યારથી સોળ રોગ. પીડા.. પીડા.. પીડા.. બહારની. અંતરમાં આત્માના શુદ્ધ શ્રદ્ધા, ભાન, અનુભવ કર્યો છે તો કહે છે કે, એ આનંદમાં ગટાગટી કરે છે. અતીન્દ્રિય આનંદ નરકમાં લે છે. એ આત્માના શુદ્ધઉપયોગની દૃષ્ટિને કારણે. અને અજ્ઞાની આમ મહેલમાં બેઠો હોય, લાગે કે સુખી છે (પરંતુ) એકલા આકુળતામાં દુઃખી છે. સમજાય છે કાંઈ?

‘કર્મોનો ક્ષય થાય છે અને મોક્ષમાર્ગ પમાય છે.’ લ્યો! એને-તિર્યચને શુદ્ધોપયોગમાં કર્મનો ક્ષય થતો જાય છે, હોં! મોક્ષમાર્ગ પમાય છે, મોક્ષમાર્ગ બરાબર શુદ્ધ થતો જાય. ‘શુદ્ધોપયોગમાં ઠરવાની શક્તિ ન હોવાથી જ્ઞાની જીવ શુભોપયોગમાં વર્તે છે પરંતુ પુણ્યની ઈચ્છા રાખતા નથી.’ લ્યો, સમજાય છે કાંઈ? ઓ..હો..હો..! ક્યાં પશુ જ્ઞાની અને ક્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિ શેઠિયા ને મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ!

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાદૃષ્ટિ દ્રવ્યલિંગી.

ઉત્તર :- દ્રવ્યલિંગી સાધુ. સમજાય છે કાંઈ? જેને આત્માના આનંદ સ્વભાવની રુચિ નથી અને પુણ્યભાવની પ્રીતિ-રુચિ છે તે નવમી ઐવેયકમાં હોય છતાં આકુળતાને વેદે છે. આકુળતા.. આકુળતા.. આકુળતા.. નીચે સાતમી નરકમાં નારકી પડ્યો છે. નવમી ઐવેયક અને સાતમી નરક. નારકી પડ્યો છે, કોઈ મોટો રાજા-મહારાજા મરીને ગયો તો ભાન થઈ ગયું કે, ઓ..હો..! સંતોએ અમને કહ્યું હતું કે, સ્વભાવનું સાધન કરવામાં તું સ્વતંત્ર છો, બહારના કોઈ સાધનની જરૂર નથી. તારો ધર્મ કરવામાં પૈસાનો વ્યય, શરીરનો નાશ, કોઈ બળવાન પુરુષની મદદની કાંઈ જરૂર નથી. (ત્યારે) ન માન્યું. (હવે) હું અહીંયાં નરકમાં આવ્યો. એવી વેદનાનો ખ્યાલ છોડીને શાંતસ્વરૂપ આત્મા(ની સન્મુખ થઈને) સાતમી નરકમાં નારકી સમકિતી આનંદ લે છે અને નવમી ઐવેયકે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ દુઃખ ભોગવે છે. તેનું કારણ-હેતુ, સ્વભાવની દૃષ્ટિ, અનુભવ થયો. શુદ્ધ ચિદાનંદ મૂર્તિ (છું), બસ! એ અનુભવમાં આનંદ છે અને અજ્ઞાનીને પુણ્યની પ્રીતિ પડી છે (એ) ભલે સ્વર્ગમાં જાય પણ એકલી આકુળતાને વેદે છે.

‘પ્રવચનસાર’ની વાત કરી છે. પુણ્ય છે ખરું, એમ. પણ એ પુણ્યને કારણે દુઃખી છે. ‘દેવાદિ તૃષ્ણાને કારણે દુઃખી થાય છે.’ પુણ્યનું ફળ છે, પુણ્યનું અસ્તિત્વ છે, તેનું ફળ પણ છે (પરંતુ) તૃષ્ણામાં દુઃખી છે.

ભાવ નિર્ગ્રંથ જ મોક્ષમાર્ગી છે.

જડયા મળુ, ણિગંગ્થુ જિય, તડયા તુહું ણિગંગ્થુ।

જડયા તુહું ણિગંગ્થુ જિય, તો લબ્ધિ સિવપંથુ।।૭૩।।

જો તુજ મન નિર્ગ્રંથ છે તો તું છે નિર્ગ્રંથ;

જ્યાં પામે નિર્ગ્રંથતા, ત્યાં પામે શિવપંથ. ૭૩.

અન્વયાર્થ :- (જિય જડયા મળુ ણિગંગ્થુ) હે જીવ! જો તારું મન નિર્ગ્રંથ છે (તડયા તુહું ણિગંગ્થુ) તો તું સાચો નિર્ગ્રંથ છો. (જિય જડયા તુહુ ણિગંગ્થુ) હે જીવ! જો તું નિર્ગ્રંથ છો (તો સિવપંથુ લબ્ધિ) તો તે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરી લીધો.

૭૩. 'ભાવ નિર્ગ્રંથ જ મોક્ષમાર્ગી છે.' ભાવ નિર્ગ્રંથ જ મોક્ષમાર્ગી છે.

જડયા મળુ, ણિગંગ્થુ જિય, તડયા તુહું ણિગંગ્થુ।

જડયા તુહું ણિગંગ્થુ જિય, તો લબ્ધિ સિવપંથુ।।૭૩।।

હે આત્મા! 'જો તારું મન નિર્ગ્રંથ છે...' આ મનમાં રાગની એકતા તૂટીને ત્રિચિત્તે ક્યો છે, આત્મા શુદ્ધ આનંદની દષ્ટિ કરી છે (તો) 'તારું મન નિર્ગ્રંથ છે.' બહારમાં ભલે ગમે તેમ પડ્યો હોય, કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? પહેલા સમ્યગ્દર્શનમાં, ડોં! મુનિદશામાં તો બહારથી પણ છૂટી જાય છે. અહીં નિર્ગ્રંથ પદનું વિશેષ વજન આપ્યું છે.

હે આત્મા! તારું મન નિર્ગ્રંથ છે (અર્થાત્) અંતરમાંથી રાગ, પુણ્ય, પાપની એકતા છૂટીને તારી શુદ્ધ ચૈતન્યની સંપદા સાથે એકતા થઈ અને વિશેષ એકતા થઈ, ભાવથી નિર્ગ્રંથ છે ત્યારે તું સાચો નિર્ગ્રંથ છો, સાચો નિર્ગ્રંથ છો. બહારની નગ્ન થયો, કપડા છોડીને નગ્ન થયો એ કાંઈ સાચો નિર્ગ્રંથ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

હે જીવ! જો તું નિર્ગ્રંથ છો. જો તારો અંતર સ્વભાવ પવિત્ર ભગવાનઆત્મામાં પ્રીતિ લાગી ગઈ છે અને પુણ્ય-પાપની પ્રીતિ, રાગની ગાંઠની પ્રીતિ છૂટી ગઈ છે, એવો જો નિર્ગ્રંથ છો તો તે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરી લીધો. એણે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરી લીધો. 'સિવપંથુ લબ્ધિ' મોક્ષનો પંથ તને પ્રાપ્ત થઈ ગયો. બહારની સાથે સંબંધ નથી. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શિવસ્વરૂપ પ્રભુ અને રાગાદિ દુઃખરૂપ, આ બેનો વિવેક કરીને ભેદજ્ઞાન કરી લીધું અને વિશેષ આત્મામાં સ્થિરતા જામી ગઈ તો તું નિર્ગ્રંથ છો. ભાવ નિર્ગ્રંથ છે તો ભલે બહારમાં નિર્ગ્રંથ દ્રવ્યલિંગ તો આવે જ છે, પણ ભાવ નિર્ગ્રંથ છે તો તે શિવપંથ પ્રાપ્ત કરી લીધો. સમજાય છે કાંઈ? બહારમાં એકલા નિર્ગ્રંથ થઈને ભાવ નિર્ગ્રંથ ન હોય તો આત્માને કદી લાભ થતો નથી. અહીંયાં એ બતાવે છે.

'નિર્ગ્રંથ પદ જ સાધુપદ છે. સંયમનું સાધન સાધુ જ કરી શકે છે કેમકે તે જ આરંભ

પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને અહિંસાદિ પાંચ મહાવ્રતોનું યથાર્થ પાલન કરી શકે છે.’ ઠીક (લખ્યું) છે. મૂળ તો અહીં મનમાં નિર્ગ્રંથ છે એ ત્યાગી છે, એમ ખરેખર કહેવું છે. આ સમ્યગ્દષ્ટિ પણ મનનો, રાગનો ત્યાગી છે. સમકિત અપેક્ષાએ તે પણ નિર્ગ્રંથ છે. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મી જીવ અનુભવમાં પોતાના વીતરાગ સ્વભાવની રુચિ રાખે છે, તેની રાગ ઉપર પ્રીતિ છે જ નહિ. તે નિર્ગ્રંથ થયો. ભગવાનઆત્મા રાગ વિનાનો સ્વભાવ, તેની જેને અનુભવમાં પ્રીતિ, અનુભવમાં પરિણતિ જામી ગઈ (તો તે) ભાવ નિર્ગ્રંથ છે. સમજાય છે કાંઈ

‘જ્યાં સુધી વસ્ત્રનું ગ્રહણ છે ત્યાં સુધી પરિગ્રહનો પૂર્ણ ત્યાગ નથી.’ વિશેષ સિદ્ધ કરે છે. ‘અંતરમાં મનને ગ્રંથ રહિત કરવું જોઈએ.’ લ્યો! અંતરંગમાં મનને ગ્રંથ રહિત કરવું જોઈએ. દયા, દાનના વિકલ્પ જે ઊઠે છે તે પણ રાગની ગાંઠ છે, એ ગ્રંથ છે, ભગવાન નિર્ગ્રંથ આત્મા છે. આવે છે ને? ‘ગિંગથો’ ‘નિયમસાર’માં ‘શુદ્ધભાવ અધિકાર’માં નથી આવતું? ‘ગિદંડો ગિદંદો ગિમ્મમો’ ઈ આત્માની વાત કરી છે, આત્મા નિર્ગ્રંથ છે. ત્રિકાળ નિર્ગ્રંથ જ છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત નિર્ગ્રંથ ભગવાનઆત્મા છે. આહાહા..! સમજાશું કાંઈ? એવું પોતાનું પરમાત્મસ્વરૂપ.. અ..હો..! જેની મહિમામાં પોતાની અલ્પ પર્યાયના વિકાસનો પણ મહિમા રહેતો નથી તો તેમાં પુણ્ય પરિણામ ને પાપ પરિણામની મહિમા ક્યાં આવી શકે? સમજાય છે કાંઈ?

જ્ઞાનમાં, પોતાનો પૂર્ણ પવિત્ર પ્રભુ પરમાત્માનો પોતાનો નિજ શુદ્ધ સ્વભાવ જ્યાં જ્ઞાનમાં જામી ગયો (તો તે) નિર્ગ્રંથ આત્મા છે. વસ્તુ નિર્ગ્રંથ છે તો તેની દષ્ટિ કરનારો પણ ભાવથી નિર્ગ્રંથ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? બહારમાં નગ્ન આદિ હોય પણ અંદરમાં નિર્ગ્રંથ ભાવ ન હોય તો એક પણ ભવ ઘટવાનો લાભ નથી. લ્યો, સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

‘અંતરંગ પરિગ્રહનો ત્યાગ હોવો જોઈએ.’ એના નામ આપ્યા છે, ઠીક છે. કહે છે, ‘મનમાંથી સર્વ મમતાનો, રાગદ્વેષનો મેલ કાઢી નાખવો જોઈએ. પરમ વીતરાગ સમદર્શી સર્વ પ્રાણીમાત્ર ઉપર કરુણાભાવ, પરમ સંતોષી, આત્મરસના પિપાસુ અને વિષયરસમાં વિરક્ત થવું તે જ ભાવ નિર્ગ્રંથ પદ છે.’ સમજાય છે કાંઈ? પછી કહે છે, ‘અનાજની ઉપરનું જાડું ફોતરું કાઢી નાખ્યા વિના અંદરનું પાતળું ફોતરું દૂર થઈ શકતું નથી. કોઈ ઉપલું ફોતરું જ કાઢે અને અંદરનું ન કાઢે તો તેને શુદ્ધ ચોખા મળતા નથી...’ ચોખા હોય છે ને? ચોખા. તેની ફોતરું હોય છે. ફોતરું કાઢે પણ લાલપ હોય છે ને? લાલપ. લાલપને શું કહે છે? રતાશ. તમારી ભાષામાં શું કહે છે? લલાઈ. ચોખા ઉપરની લલાઈ, લલાઈને ન છોડે અને ફોતરાને છોડે તેને ચોખાનો લાભ થતો નથી. એમ બહારથી વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ છોડી દે, કુટુંબ છોડી દે પણ અંદરમાં રાગની એકતાબુદ્ધિ છોડે નહિ તો લલાઈ તો છૂટતી નથી. આહાહા..!

‘બહારમાં નિર્ગ્રંથ થયા વિના અંતરંગમાં નિર્ગ્રંથ થઈ શકાતું નથી.’ બહારથી નિર્ગ્રંથ

થઈ જાય પરંતુ અંદરથી નિર્ગ્રંથી ન હોય. અંતરમાં રાગરહિત સ્વરૂપની અનુભવ દૃષ્ટિ ન હો, વીતરાગ સ્વભાવનો અંદર સાવધાનીપૂર્વક આદર ન કર્યો હોય તો સમદર્શી ન હોય, આત્માનંદ રસિક ન હોય, સાચો નિર્ગ્રંથ નથી. બહારથી નિર્ગ્રંથ થઈ ગયો, નગ્ન થઈ ગયા પણ અંદરથી નિર્ગ્રંથ ન હોય, પુણ્ય પરિણામથી ભિન્ન પડી ભગવાનઆત્માનો અનુભવ ન કર્યો હોય, વીતરાગી ન હોય, વિશેષ સ્થિરતા આદિ ન હો, સમદર્શી ન હો, પુણ્ય-પાપ બન્ને એક છે અને સ્વભાવ ભિન્ન છે. આત્માનંદ રસિક ન હોય અને પુણ્યનો રસિક હોય તે સાચો નિર્ગ્રંથ નથી.

‘ભાવ નિર્ગ્રંથ જ વાસ્તવમાં મોક્ષનો માર્ગ છે, કેવળ વ્યવહાર ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ નથી.’ પંચ મહાવ્રત ને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ ને નગ્નપણું એ કેવળ વ્યવહાર ક્રિયાકાંડ મોક્ષમાર્ગ છે જ નહિ. આ...હા...! ઓલો ત્યાં ઠરાવે છે. ગજબ કરી છે! માણસ આવા ઝીલનારા, દ્વિગંબર જૈન ધર્મ, સનાતન સત્ય પ્રવાહ આવે છે એમાં એવા નકાર કરનારા કો’ક નીકળ્યા... આવો સનાતન વીતરાગ માર્ગ સંતોએ સહેલો કરી દીધો છે, સ્પષ્ટ કરી દીધો છે. ભગવાન! તારી ચીજ તો પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત છે ને! તારું નિર્ગ્રંથ સ્વરૂપ છે ને! તેના અનુભવ વિના તને સ્થિરતા ક્યાંથી થશે? અને સ્થિરતા વિના ચારિત્ર નહિ થાય. બહારની ક્રિયાકાંડ લાખ કર, બહાર પંચ મહાવ્રત પાળ (પણ) મુનિ છે જ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? ‘રત્નત્રય, અંતરંગ સ્વાનુભવ રમણરૂપ નિશ્ચય ચારિત્ર છે, એ જ યથાર્થ શિવપંથ છે, એના ઉપર જ ચાલીને જ્ઞાની મોક્ષનગરમાં પહોંચી જાય છે.’ પછી તો એની વાત કરી છે.

દેહમાં ભગવાન છે.

जं वडमज्झहँ बीउ फुडु, बीयहँ वहु वि हु जाणु।

तं देहहँ देउ वि मुणहि, जो तइलोय-पहाणु।।७४।।

જેમ બીજમાં વડ પ્રગટ, વડમાં બીજ જણાય;

તેમ દેહમાં દેવ છે, જે ત્રિલોકપ્રધાન. ૭૪.

અન્વયાર્થ :- (જં વડમજ્ઝહં બીઉ ફુડુ) જેમ વડના વૃક્ષમાં તેનું બીજ સ્પષ્ટપણે વ્યાપક છે (બીયહં વહુ વિ હુ જાણુ) તેમ વડના બીજમાં વડનું વૃક્ષ પણ (વ્યાપક) જાણો. (તં દેહહં દેઉ વિ મુણહિ) તેમ આ શરીરમાં તે દેવનો પણ અનુભવ કરો (જો તઇલોય-પહાણુ) જે ત્રણ લોકમાં પ્રધાન છે.

હવે ૭૪. આ દેહમાં ભગવાન બિરાજે છે, એમ નક્કી કરવું જોઈએ. તારા ભગવાન તારાથી દૂર નથી. આ...હા...! પૂર્ણ ભગવાન તું છો. દૃષ્ટાંત આપે છે. કાલે આવ્યું હતું ને ?

जं वडमज्झहँ बीउ फुडु, बीयहँ वहु वि हु जाणु।

तं देहहँ देउ वि मुणहि, जो तइलोय-पहाणु।।७४।।

‘જેમ વડના વૃક્ષમાં તેનું બીજ સ્પષ્ટપણે વ્યાપક છે તેમ વડના બીજમાં વડનું વૃક્ષ પણ (વ્યાપક) જાણો.’ બીજમાં વડ અને વડમાં બીજ. સમજાય છે કાંઈ? વડમાં બીજ સ્પષ્ટપણે પડ્યું છે અને બીજમાં પણ વડ સ્પષ્ટપણે પડ્યું છે. ‘તં દેહહં દેઉ વિ મુણહિ’ આ શરીરરૂપી વડમાં તારો આ ભગવાન અંદર બિરાજે છે. દેહ નહિ, વાણી નહિ, કર્મ નહિ, આ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ, રાગ એ પણ નહિ, તેનાથી રહિત તારી ચીજ ભગવાન દેહ દેવાલયમાં, બીજમાં જેમ વડ છે, બીજમાં જેમ વડ છે, એમ આ આત્મા પોતે પરમાત્મસ્વરૂપ છે. કેમ બેસે? હું પરમાત્મા? હું ભગવાન? ભાઈ! તું પણ ભગવાન, વસ્તુએ ભગવાન નહિ હોય તો પર્યાયે ભગવાન ક્યાંથી થઈશ? વસ્તુએ ભગવાન ન હોય તો અવસ્થાએ ભગવાનપણું ક્યાંથી આવશે? બહારથી આવે છે? આહાહા...! શું છે શ્લોક?

જેમ બીજમાં વડ પ્રગટ, વડમાં બીજ જણાય;

તેમ દેહમાં દેવ છે, જે ત્રિલોકપ્રધાન. ૭૪.

ત્રણ લોકમાં પણ આ આત્મા દેવ જેવો પ્રધાન કોઈ આત્મા બીજો નથી, કહે છે. બીજા પરમેશ્વર પણ આ દેવના પરમાત્મા નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ત્રણલોકમાં તારો આત્મા દેવ એ પ્રધાન છે, એમ કહે છે. ભગવાન અરિહંત ને ભગવાન દેવ તારે માટે નહિ. આહાહા...!

જેમ બીજમાં વડ પ્રગટ, વડમાં બીજ જણાય;

તેમ દેહમાં દેવ છે, જે ત્રિલોકપ્રધાન. ૭૪.

શરીરમાં દેવનો અનુભવ કરો. શરીરમાં દેવનો અનુભવ કરો, ભગવાનઆત્મા દેવ તું જ છો. ઓ...હો...હો...! સમજાય છે કાંઈ? વસ્તુ છે ને? આત્મા પદાર્થ છે ને? પદાર્થ છે ને આત્મા? તો પદાર્થ છે તો પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી પૂર્ણ ભર્યો છે. પરમાત્મા જેમ પર્યાયમાં પૂર્ણ છે, આ વસ્તુએ પૂર્ણ છે. પૂર્ણ પરમાત્મા પોતે પોતાને જ્યાં સુધી ન માને ત્યાં સુધી તેની દષ્ટિ સમ્યક્ થતી નથી. સમજાય છે કાંઈ? શરીરવાળો તો ન માનવો, કર્મવાળો ન માનવો, રાગવાળો ન માનવો, અલ્પ અવસ્થાવાળો ન માનવો. આહાહા...! અલ્પ અવસ્થા સમજાય છે? પ્રગટ પર્યાય જેટલી અલ્પ છે તે કંઈ વસ્તુ નથી, વસ્તુ નથી. વસ્તુ એક સમયમાં ‘વસ્તુ ઓરજો રે, દોષીડાને હાટે’ એમ આવે છે, ઓલા લગ્નમાં આવે છે. આ વસ્તુ અંદર પડી છે. એ... ‘ફૂલયંદજી’! આવે છે કે નહિ? સમજાણું કાંઈ? લગ્નમાં ગાય છે, આ લગ્ન માંડ્યા છે, કહે છે.

ભાઈ! તું મોટો વર છો, હોં! બધા વખતમાં એને વર બનાવે છે કે નહિ? પણ એ

થોડો વખત. અહીં તો ત્રિકાળ ત્રિલોક પ્રધાન. ત્રણલોકમાં તારો આત્મા દેવ, એના સિવાય કોઈ તારા માટે દેવ નથી. આહાહા...! એ તે દષ્ટિને સ્વીકાર... સમજાણું કાંઈ? ભરોસે ભગવાન ચડી ગયો, આવો ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એ હું પોતે જ દેવ, મારો દેવ, હું ત્રણલોકમાં પ્રધાન મારે માટે હું જ છું. મારે માટે કોઈ બીજો ત્રણલોકમાં પ્રધાન નથી. ઓ...હો...હો...! જુઓ! કેટલું મૂક્યું છે! સમજાણું? 'જે ત્રણ લોકમાં પ્રધાન છે.'

'પોતાનો આત્મા પોતાના શરીરમાં વ્યાપક છે.' અહીંયાં વ્યાપક છે ને? બીજમાં જેમ વડ વ્યાપક છે ને? બીજમાં વડ છે, આમ પ્રસરી રહેલું છે, એમ ભગવાનઆત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન આદિથી વ્યાપક છે. પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ દર્શન, પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ સ્વચ્છતા, પૂર્ણ પ્રભુતા આદિ અનેક શક્તિઓનો પિંડ ભગવાન એક સમયમાં પૂર્ણ પરમાત્મા જ વ્યાપક છે. સમજાય છે કાંઈ? 'શરીર પ્રમાણ છે.' શરીર પ્રમાણ આકારે શરીરમાં છે. શરીર પ્રમાણે આકાર પણ શરીર પ્રમાણ શરીરથી ભિન્ન પોતાના આકારે છે. જેમ વરગતમાં.. વરગતમાં.. એમ ભાષા લીધી છે, હોં! વરગત, એમ કહે છે ને? વડને એમ કહે છે ને?

વડમાં બીજ અને બીજમાં વડ વ્યાપક છે. બીજમાં વડ વ્યાપક છે અને વડમાં બીજ વ્યાપક છે. એવડા આખા વડમાં પણ એક જ બીજ વ્યાપક છે. કેમકે મૂળ બીજ જે છે એ બધે વ્યાપ્યું છે ને? વડનું ઝાડ છે ને? મૂળ બીજ છે ને? એક મૂળ બીજ વ્યાપેલું છે. આખા ઠેઠ પાંદડામાં, ઠેઠ એના ટેટામાં એ બધે વ્યાપી ગયું છે. ભગવાનઆત્મા પોતાના આત્મામાં દેવ-ભગવાન બિરાજે છે અને ભગવાનમાં પોતે આત્મા બિરાજે છે. પોતે ને પોતે ભગવાન, પોતે ને પોતે બીજ અને પોતે ને પોતે ભગવાન. આહાહા...! અનંત મોક્ષ કેવળજ્ઞાન આદિનું બીજડું તો આત્મદ્રવ્ય છે. સમજાય છે? એમાં એ મોક્ષ ને અનંત કેવળજ્ઞાનની પર્યાય બધી વ્યાપક આમાં પડી છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? જે મોક્ષદશાની અનંતી દશાઓ (પ્રગટે છે) એ બધી આત્મામાં વ્યાપકરૂપે પડી છે. માટે તું તારો દેવ છો. 'આત્મા સ્વયં ત્રણ લોકમાં મુખ્ય પદાર્થ પરમાત્મા દેવ છે. જ્ઞાનીએ એમ વિચારવું જોઈએ કે મારે આરાધવા યોગ્ય મારો આત્મા જ છે.' લ્યો, મારે આરાધવા યોગ્ય, સેવવા યોગ્ય, ધ્યાન કરવા યોગ્ય મારો આત્મા છે. સમજ્યા? 'એ જ વિચાર કરો કે જેવો આકાર મારા આ શરીરનો છે તેવો જ આકાર મારા આત્મ ભગવાનનો છે.' આકાર આત્માનો છે. હું તો શરીરથી ભિન્ન આકારે છું. મારા આકારમાં અનંત આનંદાદિ પડ્યો છે. પરમાત્મસ્વરૂપી હું નિર્વિકલ્પ આનંદ છું, એમ ધર્મીએ પોતાના સ્વરૂપનું આરાધન કરવા લાયક છે અને પોતાને પ્રભુ માનવો એ જ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)